

LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS KONTROLĖ

VALSTYBINIO AUDITO ATASKAITA AR EFEKTYVIAI ORGANIZUOTA VAIKO TEISIŲ APSAUGA

2012 m. gruodžio 31 d. Nr. VA-P-10-3-21
Vilnius

Auditas atliktas vykdant 2012-02-14 pavedimą Nr. P-10-3

Auditą atliko valstybinių auditorių grupė:
Jūratė Sinkevičienė (grupės vadovė)
Venera Michalovska
Tadas Paulavičius

Auditas pradėtas 2012-02-14
Auditas baigtas 2012-12-31

Su valstybinio audito ataskaita galima susipažinti
Valstybės kontrolės interneto puslapyje
adresu www.vkontrole.lt

TURINYS

Santrauka	3
Įžanga	9
Audito rezultatai	10
1. Ar savivaldybėse tinkamai organizuota vaiko teisių apsauga teisiniuose procesuose?	10
1.1. Skirtinga teisinio atstovavimo ir išvadų rengimo praktika	11
1.2. Vaiko teisių apsauga baudžiamojo proceso metu organizuota netinkamai	18
2. Ar tinkamai organizuojama vaikų, dalyvaujančių biomedicininuose tyrimuose, apsauga?	22
2.1. Sutikimų vaikui dalyvauti biomedicininuose tyrimuose paėmimas ne visais atvejais organizuotas tinkamai	22
2.2. Biomedicininiai tyrimai, kuriuose dalyvauja vaikai, nepakankamai kontroliuojami	25
3. Ar tinkamai organizuotas darbas su socialinės rizikos šeimomis ir socialinės rizikos vaikais?	26
3.1. VTAS ne visada gauna informaciją apie galimai pažeistas vaiko teises iš sveikatos priežiūros įstaigų	27
3.2. Netinkama socialinės rizikos vaikų ir socialinės rizikos šeimų apskaita	29
3.3. Darbas su socialinės rizikos šeimomis ne visada yra rezultatyvus	31
3.4. Trūksta socialines paslaugas teikiančių įstaigų	34
3.5. Vaiko paėmimas ir grąžinimas į šeimą turi trūkumų	36
3.6. Vaiko minimalios priežiūros priemonių taikymas ne visada yra veiksmingas	38
3.7. Nepakanka pagalbos vaikams telefonu 116111	41
Priedai	43

SANTRAUKA

Statistikos departamento duomenimis, Lietuvoje 2011 m. pabaigoje buvo 611 tūkst. vaikų, tai sudaro 20 proc. šalies gyventojų. 2011 m. buvo apie 11 tūkst. socialinės rizikos šeimų, jose augo 22 tūkst. vaikų (3,6 proc. bendro šalies vaikų skaičiaus)¹. 2011 m. daugiau nei 3 tūkst. vaikų buvo įtariamai (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas, tiek pat vaikų nukentėjo nuo nusikalstamų veikų.

Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją valstybė saugo ir globoja vaikystę, vaikus gina įstatymas². Vaiko teisių apsaugą Lietuvoje užtikrina valstybė ir jos institucijos, vietos savivaldos institucijos ir visuomeninės organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga³. Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiavimo vaiko teisių apsaugos srityje organizavimo funkcija priskirta Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai⁴. Vaiko teisių apsauga yra valstybės perduota savivaldybėms funkcija, kurią savivaldybių teritorijoje pagal kompetenciją vykdo Vaiko teisių apsaugos skyriai (tarnybos) (VTAS). Specialiosioms tikslinėms dotacijoms savivaldybių biudžetams 2010–2012 m. iš viso skirta 488,4 mln. Lt⁵.

Pagrindinis audito tikslas – įvertinti, ar efektyviai organizuojama vaiko teisių apsauga, atsakant į klausimus:

- ar savivaldybėse tinkamai organizuota vaiko teisių apsauga teisiniuose procesuose;
- ar tinkama organizuota vaikų, dalyvaujančių biomediciniuose tyrimuose, apsauga;
- ar tinkamai organizuotas darbas su socialinės rizikos šeima ir socialinės rizikos vaiku.

Audita atlikome Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyboje prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, informaciją rinkome ir iš kitų subjektų: Generalinės prokuratūros, Nacionalinės teismų administracijos, Teisingumo ministerijos, Švietimo ir mokslo ministerijos, Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos, VšĮ „Vaikų linija“ bei kitų įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų. Audito procedūras atlikome Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Birštono miestų bei Vilniaus, Zarasų ir Trakų rajonų savivaldybėse, apklausėme visas savivaldybes dėl vaiko teisių apsaugos organizavimo.

Įvertinę audito metu gautus įrodymus, pateikiame savo išvadas ir rekomendacijas:

¹ Socialinės paramos šeimai informacinės sistemos (SPIS) duomenys.

² Lietuvos Respublikos Konstitucija, 38 ir 39 str.

³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996-03-14 Nr. I-1234, 58 str.

⁴ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998-07-17 nutarimu Nr. 892 (2010-10-13 Nr. 1463 redakcija), 8.4.7 p.

⁵ Specialioms tikslinėms dotacijoms valstybinėms funkcijoms vykdyti: vaikų ir jaunimo teisių apsaugai, socialinei paramai mokiniams, socialinės rizikos šeimų priežiūrai, specialiesiems poreikiams mokslieiviams.

Išvados

1. Netinkamai organizuotas vaiko teisinis atstovavimas ir vaiko teisių apsauga teisiniuose procesuose:

1.1. Ne visuose savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose yra teisininkai, skiriasi skyrių darbo krūvis, jiems trūksta informacijos ir kt. išteklių, ne visi skyriai turi prieigą prie registrų ir informacinių sistemų, nesuformuota vienoda skyrių praktika dėl išvadų teismui pateikimo momento, todėl skyriai teikia nepakankamai kokybiškas išvadas teismams. Nenustatyti šeimos gyvenimo sąlygų vertinimo kriterijai, todėl darbuotojai subjektyviai ar formaliai vertina šeimos gyvenimo sąlygas. Dėl teisinio reglamentavimo trūkumų vaiko teisių apsaugos skyriai teikia perteklines išvadas tose bylose, kuriose skyrius yra ieškovas (1.1 poskyris).

1.2. Nereglamentuota VTAS specialistų procesinė padėtis baudžiamajame procese, todėl jie negali tinkamai įgyvendinti skyriui priskirtų funkcijų. Vaikai dažniausiai apklausiami tam nepritaikytose patalpose, nedalyvaujant vaiko teisių apsaugos specialistams ir psichologams, kartais ilgą laiką, nes nenustatyta vaiko apklausos vieta, privalomas vaiko teisių apsaugos specialisto, o nukentėjusiųjų ir liudytojų apklausose – ir psichologo dalyvavimas. Vaikas dėl netinkamai atliktų apklausų patiria neigiamą baudžiamojo proceso poveikį, neretai vaikai apklausiami pakartotinai (1.2 poskyris).

2. Vaiko teisių apsauga biomediciniuose tyrimuose, kuriuose dalyvauja vaikai, organizuota netinkamai:

2.1. VTAS dalyvavimas biomediciniuose tyrimuose yra perteklinis, nes užtikrinti vaikų interesų apsaugą biomedicinių tyrimų procese privalo kitos įstaigos (Lietuvos bioetikos, regioniniai biomedicinių tyrimų etikos komitetai, Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba), taip pat yra gaunamas įstatyminių atstovų sutikimas (2 dalis).

2.2. Nereglamentuota vaiko sutikimo procedūra, todėl tyrėjai ne visada išklauso ir užfiksuoja vaiko nuomonę (2 dalis).

2.3. Lietuvos bioetikos, regioninių biomedicinių tyrimų etikos komitetai ir Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba per 2009–2012 m. 9 mėn. nepatikrino nė vieno tyrimo, kuriame dalyvavo vaikai, todėl biomedicinių tyrimų kontrolė nepakankama (2 dalis).

3. Darbas su socialinės rizikos šeimomis ir jose augančiais vaikais nepakankamai rezultatyvus:

3.1. Vaiko teisių apsaugos skyriai ne visada gauna informaciją iš gydymo įstaigų apie galimus vaiko teisių pažeidimus, nes gydymo įstaigos skirtingai interpretuoja teisės aktus (3.1 poskyris).

3.2. Centralizuotai kaupiami ne visi duomenys apie socialinės rizikos šeimas: daugiau nei pusė savivaldybių veda du sąrašus – socialinės rizikos ir signalinių šeimų, todėl faktinis socialinių

rizikos šeimų skaičius jose gali būti 25 proc. didesnis. Delsiama šeimas įtraukti į apskaitą. Šeimos nediferencijuojamos pagal problemų sudėtingumo lygį ir pobūdį (3.2 poskyris).

3.3. Grėsmė vaiko gyvybei, sveikatai ir saugumui įvertinama netinkamai, nes nenustatyti šios grėsmės įvertinimo kriterijai ir vaiko paėmimo tvarka. Dėl to yra atvejų, kai vaikai palikti šeimoje mirė arba per trumpą laiką buvo po kelis kartus paimti ir vėl gražinti į šeimą (3.5 poskyris).

3.4. Savivaldybėse netinkamai sudaromas ir vykdomas individualaus darbo su šeima planas, jame nustatomos nekonkrečios, tėvams neįveikiamos ar su šeimos problemų sprendimu nesusijusios užduotys, socialiniai darbuotojai šio plano nederina su vaiko teisių apsaugos skyriumi, dėl didelių darbuotojų darbo krūvių darbas su šeima organizuojamas formaliai. Kai kurios plane numatytos užduotys nevykdomos, nes šeimai trūksta motyvacijos keistis (3.3 poskyris).

3.5. Ne visose savivaldybėse išvystytas socialinių paslaugų tinklas, esamas gali patenkinti tik 19 proc. socialinės rizikos šeimose augančių vaikų poreikį, tačiau Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, skirdama finansavimą vaikų dienos centrams, neteikia prioriteto toms savivaldybėms, kuriose trūksta šių centrų paslaugų. Socialinės rizikos šeimos pagalbos krizės atveju projektuose dalyvauja be vaiko teisių apsaugos specialisto ar socialinio darbuotojo nukreipimo (3.4 poskyris).

4. Darbas su socialinės rizikos vaiku organizuotas nepakankamai efektyviai, nes:

4.1. Kadangi teisės aktai neįpareigoja savivaldybes kaupti duomenis apie jų teritorijoje gyvenančius socialinės rizikos vaikus, todėl jų apskaitą vykdo tik pusė savivaldybių (3.2 poskyris).

4.2. Kai kurios vaiko minimalios priežiūros priemonės (įpareigojimas lankyti vaikų dienos centrą, atvirą jaunimo centrą ar kitą socialinių paslaugų įstaigą ir kt.) netaikomos, nes nėra galimybės jų taikyti arba specialistams neaišku, kaip jas taikyti (įpareigojimas dirbti auklėjamojo pobūdžio darbus, jei vaikas sutinka), kai kurių priemonių (įpareigojimas būti namuose nustatytu laiku, ir kt.) vykdymui nustatyti per trumpi terminai norimam rezultatui pasiekti. Vaiko minimalių priežiūros priemonių vykdymas savivaldybėse kontroliuojamas nepakankamai, nes nenustatyti atsakingi vykdytojai ir kontrolės priemonės. Dėl to kai kurie vaikai šių priemonių nevykdo (3.6 poskyris).

4.3. Nepakanka pagalbos vaikams telefonu 116111 paslaugų: neatsiliepiama į daugiau kaip 3,6 mln. skambučių, pagalba telefonu teikiama ne visą parą (3.7 poskyris).

Rekomendacijos

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai:

1. Siekiant sukurti prielaidas efektyvesniam darbo su socialinės rizikos šeima ir socialinės rizikos vaikais organizavimui, inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų:

1.1. numatytas terminas, per kurį nuo pranešimo apie galimus vaiko teisių pažeidimus gavimo turi būti atliktas tyrimas ir priimtas sprendimas dėl šeimos įrašymo į socialinės rizikos šeimų apskaitą; numatyti kriterijai, pagal kuriuos galima diferencijuoti šias šeimas pagal problemų sudėtingumo lygį ir pobūdį; nustatyta socialinės rizikos vaikų apskaitos tvarka (3.2 išvada);

1.2. reglamentuotas vaiko paėmimas ir nustatyti vienodi visoms savivaldybėms: grėsmės vaiko gyvybei, sveikatai ir saugumui vertinimo kriterijai, šeimos situacijos pablogėjimo / pagerėjimo vertinimo kriterijai, minimalus šeimos situacijos stebėjimo laikotarpis po vaiko paėmimo (3.3 išvada);

1.3. nustatytas maksimalus skaičius socialinės rizikos šeimų, su kuriomis turi dirbti vienas socialinis darbuotojas (3.4 išvada);

1.4. tobulinamas socialinių paslaugų poreikio vertinimas ir socialinio darbo su šeima planavimas – parengtos metodinės rekomendacijos, kad būtų galima išsamiai įvertinti šeimos situaciją ir parinkti tinkamiausias paslaugas šeimai ir jų dažnumą; organizuoti mokymus socialiniams darbuotojams ir VTAS darbuotojams (3.4 išvada).

2. Siekiant plėtoti socialinių paslaugų tinklą ir gerinti paslaugų prieinamumą savivaldybėje imtis priemonių, kad:

2.1. prioritetas būtų teikiamas projektams tų savivaldybių, kuriose yra didžiausias socialinių paslaugų šeimai (vaikui) trūkumas (3.5 išvada);

2.2. socialinės paslaugos būtų teikiamos VTAS nukreiptoms šeimoms (vaikams) (3.5 išvada).

3. Imtis priemonių, kad telefonas 116111 būtų prieinamas 24 val. per parą 7 dienas per savaitę (4.4 išvada).

4. Siekiant palengvinti teismų ir Vaiko teisių apsaugos skyrių darbą, inicijuoti Civilinio kodekso 3.184 str. pakeitimus, kuriais būtų nustatyta, kad skyrius neteikia išvados dėl nagrinėjamo ginčo dėl tėvų valdžios apribojimo arba vaiko atskyrimo nuo tėvų tuo atveju, jeigu yra pateikęs teismui ieškinį (1.1 išvada).

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai kartu su Lietuvos Respublikos generaline prokuratūra:

5. Siekiant užtikrinti vaiko teises baudžiamojo proceso metu, parengti ir patvirtinti metodines rekomendacijas dėl vaiko teisių apsaugos specialistų dalyvavimo baudžiamajame procese (1.2 išvada).

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos:

6. Siekiant geresnio vaiko atstovavimo ir jo interesų užtikrinimo, vienodos praktikos savivaldybėse formavimo:

6.1. patikslinti metodines rekomendacijas dėl išvadų teikimo teismams – numatyti vaiko poreikių vertinimo kriterijus, rekomendacijas dėl išvados pateikimo momento suderinti su Civilinio proceso kodekso 252 str. 1 d. nuostata (1.1 išvada);

6.2. inicijuoti periodinius teismų pirmininkų ir vaiko teisių apsaugos skyrių atstovų susitikimus (diskusijas), kuriuose būtų aptariamos šių skyrių įtraukimo į procesą, išvadų pateikimo ir kitos problemos, kylančios nagrinėjant bylas, susijusias su vaikais (1.1 išvada);

6.3. inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų vaiko teisių apsaugos skyriams nustatyta teisė gauti neatlygintinai valstybės registru duomenis teisės aktuose nustatytoms funkcijoms atlikti (1.1 išvada);

6.4. organizuoti pasitarimus / mokymus vaiko teisių apsaugos specialistams (1.1 ir 1.2 išvados).

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai:

7. Siekiant mažinti neigiamą baudžiamojo proceso poveikį vaikui ir geriau užtikrinti vaiko teises jo metu, tikslinga inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų:

7.1. aiškiai apibrėžta vaiko teisių apsaugos specialistų procesinė padėtis baudžiamajame procese (1.2 išvada);

7.2. nustatytas privalomas vaiko teisių apsaugos specialisto, o nukentėjusiojo vaiko ar liudytojo apklausoje – ir psichologo dalyvavimas vaiko apklausoje, privaloma vaiko apklausos vieta (1.2 išvada).

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijai:

8. Inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų:

8.1. Lietuvos Respublikos biomedicininų tyrimų etikos įstatyme: panaikinta nuostata dėl vaiko teisių apsaugos skyrių sutikimų, nustatytas vaiko sutikimas dalyvauti biomedicininuose tyrimuose; teisės aktuose numatyta išsamesnė vaiko nuomonės išklausoje ir sutikimo procedūra bei informacijos apie tyrimuose dalyvaujančius vaikus pateikimas vaiko teisių apsaugos skyriams (2 išvada);

8.2. nustatyta, kad sveikatos priežiūros įstaigos informaciją apie pacientą vaiko teisių apsaugos skyriams pateikia savo iniciatyva ir be paciento sutikimo visais galimais vaiko teisių pažeidimo atvejais (3.1 išvada).

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai:

9. Siekiant sukurti prielaidas veiksmingiau taikyti vaiko minimalios priežiūros priemones:

9.1. inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų nustatytas ilgesnis priemonių – įpareigojimo būti namuose nustatytu laiku ir nesilankyti neigiamą įtaką elgesiui darančiose vietose ar nebendrauti su žmonėmis, darančiais neigiamą įtaką – terminas (4.3 išvada);

9.2. parengti ir paskelbti rekomendacijas, kaip įgyvendinti vaiko minimalios priežiūros priemonę – įpareigojimą dirbti auklėjamojo pobūdžio darbus, jei vaikas sutinka (4.3 išvada).

Lietuvos bioetikos ir regioniniams biomedicininį tyrimų etikos komitetams:

10. Siekiant biomedicininį tyrimų, kuriuose dalyvauja vaikai, efektyvesnės kontrolės, sudaryti biomedicininį tyrimų patikrinimų planą, nustatyti atrankos procedūras, kriterijus ir mastą, bei tyrimų centruose atlikti planinius patikrinimus (2 išvada).

IŽANGA

Vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų⁶, išskyrus atvejus, kai įstatymų nustatyta tvarka vaikas emancipuojamas⁷. Dėl ypatingos padėties (neveiknumo) vaikai yra išskirtinė asmenų grupė, turinti įvairių poreikių, bet dėl amžiaus, fizinio ir psichinio nebrandumo nesugebanti savęs apginti. Už vaiko interesų užtikrinimą atsako ne tik tėvai, kuriems tenka pagrindinė atsakomybė už svarbiausių vaiko poreikių tenkinimą, auklėjimą, saugumo užtikrinimą, tinkamą jo interesų atstovavimą, bet ir valstybė. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintas pamatinis vaiko teisių apsaugos principas – vaiko interesų viršenybės. Lietuvos Respublika „pripažįsta vaiko lygias teises su suaugusiais į apsaugą nuo smurto, gina vaiko teises ir nukentėjusiam vaikui garantuoja gynybą, išpareigoja panaudoti kuo daugiau savo išteklių, prireikus ir tarptautinį bendradarbiavimą, kad konvencija būtų įgyvendinta“⁸.

Įgyvendinant šios konvencijos nuostatas Lietuvoje priimti teisės aktai, suformuota vaiko teisių apsaugos institucijų sistema (žr. 1 pav., institucijų sistema žr. 3 priedą).

1 pav. Lietuvos veiksmai, įgyvendinant Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją

1996 m.	2000 m.	2003-2005 m.	2012 m.
<ul style="list-style-type: none"> • priimtas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas ir pakeisti ar priimti kiti teisės aktai. Juose numatyta, kad vaiko teisių apsaugą Lietuvos Respublikoje užtikrina valstybė ir jos institucijos, vietos savivaldos institucijos ir visuomeninės organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga (žr. 3 priedą). Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996-03-14 Nr. I-1234, 58 str.; 	<ul style="list-style-type: none"> • įsteigta vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pareigybė; • Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kaip specializuota vaiko teisių apsaugos kontrolės (ombudsmeno) institucija. Pareigūnas, tiriantis skundus dėl netinkamo viešojo administravimo, žmogaus teisių pažeidimų; 	<ul style="list-style-type: none"> • 2003 m. Seimas patvirtino Vaiko gerovės valstybės politikos koncepciją, Lietuvos Respublikos Seimo 2003-05-20 nutarimas Nr. IX-1569; • 2005 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Vaiko gerovės valstybės politikos strategiją ir jos įgyvendinimo priemonių 2005–2012 metų planą; 	<ul style="list-style-type: none"> • Seimas 2012 m. kovo 29 d. patvirtino Vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos pertvarkos koncepciją, pagal kurią numatoma Vaiko teisių apsaugos institucijų pertvarka vykdomosios valdžios ir vietos savivaldos lygmeniu. Lietuvos Respublikos Seimo 2012-03-29 nutarimas Nr. XI-1954.

Šaltinis – Valstybės kontrolė.

Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiavimo vaiko teisių apsaugos srityje organizavimo funkcija priskirta Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai⁹. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įpareigota pagal

⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996-03-14 Nr. I-1234, 2 str.

⁷ Nepilnametis pripažįstamas veiksniu pagal Civilinio kodekso 2.9 str.

⁸ Ratifikuota 1995-07-03 įstatymu Nr. I-983.

⁹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998-07-17 nutarimu Nr. 892 (2010-10-13 Nr. 1463 redakcija), 8.4.7 p.

kompetenciją koordinuoti savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų darbą ir teikti joms metodinę paramą vaiko teisių apsaugos praktinio įgyvendinimo klausimais¹⁰.

Vaiko teisių apsauga yra valstybės perduota savivaldybėms funkcija, kurią savivaldybių teritorijoje pagal kompetenciją įgyvendina Vaiko teisių apsaugos skyriai (tarnybos) (VTAS). Skyrius yra savivaldybės administracijos struktūrinis padalinys. Skyriaus specialistams teisės aktais priskirta daugiau kaip 46 funkcijos. Socialinės srities, susijusios su vaiko teisių apsauga, specialiosioms tikslinėms dotacijoms savivaldybių biudžetams 2010–2012 m. buvo skirta iš viso 488,4 mln. Lt.

Audito apimtis, metodai ir vartojamos sąvokos pateikti ataskaitos 1 ir 2 prieduose.

AUDITO REZULTATAI

1. Ar savivaldybėse tinkamai organizuota vaiko teisių apsauga teisiniuose procesuose?

Vienas svarbiausių savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus (tarnybos) (VTAS) uždavinių yra atstovauti įstatymų ir kt. teisės aktų nustatyta tvarka vaiko teisėms ir teisėtiems interesams ir ginti juos teisės aktų nustatyta tvarka¹¹. Be to, vaiko interesus gina prokuroras¹² (prokuratūra, turėdama bendrąją kompetenciją ginti viešąjį interesą kreipiantis į teismą)¹³ bei Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius¹⁴, Lietuvoje vaiko teisių apsaugos kontrolieriui nesuteikta teisė ginant vaiko interesus savarankiškai kreiptis su ieškiniu ar prašymu į teismą savo iniciatyva¹⁵.

VTAS-ai 2011 m. civilinėse, baudžiamosiose ir administracinėse bylose atliko beveik dvigubai mažiau veiksmų nei 2010 m.¹⁶, daugiausiai veiksmų atlikta civilinėse bylose, mažiausiai – administracinėse (žr. 2 pav.).

¹⁰ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005-10-20 nutarimu Nr. 1114 (2012-10-31 Nr.1325 redakcija), 8.1.1 p.

¹¹ Bendrieji vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-12-17 nutarimu Nr. 1983, 2 p.

¹² Pagal Civilinio kodekso 3.163 str. 4 d., jei tėvai ar globėjai (rūpintojai) vaikų teises pažeidžia, priemonių vaikų teisėms užtikrinti gali imtis Valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija ar prokuroras.

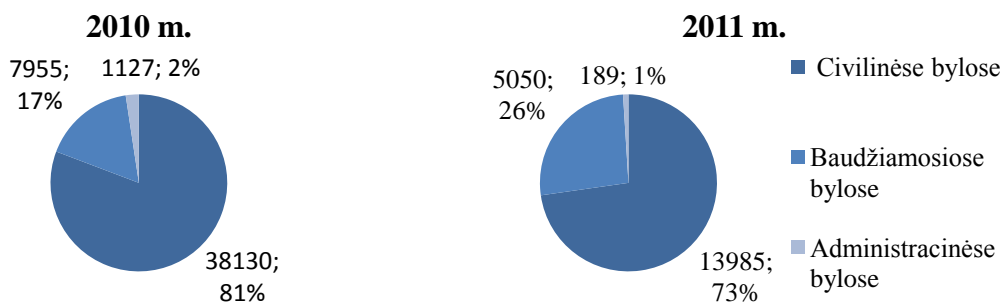
¹³ Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas 1994-10-13 Nr. I-599, (2003-04-22 Nr. IX-1518 redakcija), 2 str. 2 d. 7 p. Pagal 2 str. 2 d. 7 p. prokuratūra įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka gina viešąjį interesą. Prokuroras, nustatęs galimą asmens, visuomenės, valstybės teisių ir teisėtų interesų pažeidimą, gina viešąjį interesą pagal asmens, valstybės ar savivaldybių institucijos arba įstaigos pranešimą, pasiūlymą, pareiškimą, skundą arba savo iniciatyva. Viešasis interesas ginamas ir tais atvejais, kai kitų institucijų pareigūnai, tarnautojai ar jiems prilyginti asmenys, privalantys ginti šį interesą, nesiėmė priemonių pažeidimams pašalinti.

¹⁴ Vaiko teisių apsaugos kontrolierius – Lietuvos Respublikos Seimo skiriamas valstybės pareigūnas, vykdamas vaiko teisių ir jo teisėtų interesų užtikrinimo ir apsaugos priežiūrą ir kontrolę, tiriantis vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo atvejus bei siekiantis gerinti vaiko padėtį Lietuvoje. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, 2000-05-25 Nr. VIII-1708 (2007-12-18 Nr.X-1384 redakcija), 4 str.

¹⁵ Išskyrus teisę kreiptis į administracinį teismą su prašymu ištirti, ar norminis administracinis aktas (ar jo dalis) atitinka įstatymą ar Vyriausybės nutarimą, taip pat ištirti, ar konkrečios visuomeninės organizacijos, bendrijos, politinės partijos, politinės organizacijos ar asociacijos priimtas bendro pobūdžio aktas yra teisėtas, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, 12 str. 1 d. 11 p.

¹⁶ Pagal SPIS duomenis, 2011 m. dalyvauta 19,2 tūkst. veiksmų, 2010 m. – 47,2 tūkst.

2 pav. VTAS veiksmų struktūra teisiniuose procesuose 2010–2011 m.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SPIS duomenis.

2011 m., lyginant su 2010 m., VTAS veiksmų baudžiamajame procese dalis išaugo, nuo 17 iki 26 proc., tačiau veiksmų skaičius sumažėjo 37 proc. Prokurorų pateiktų teismams ieškinių skaičius 2011 m., lyginant su 2010 m., sumažėjo daugiau kaip tris, o bendra ieškinių suma – dešimt kartų¹⁷.

Audito metu laikėmės nuostatos, kad vaiko teisių apsauga teisiniuose procesuose organizuota tinkamai, kai:

- taikoma vienoda praktika dėl VTAS išvadų teismams pateikimo momento ir kokybės; VTAS pateikia objektyvias išvadas, įvertinę visas svarbias aplinkybes ir surinkę išsamią informaciją iš valstybės registru, informacinių sistemų ir tik nesant ten kaupiamos informacijos – iš kitų institucijų: mokyklų, sveikatos įstaigų ir pan.;
- visuose VTAS yra teisinį išsilavinimą turintys darbuotojai;
- nustatyta aiški VTAS specialistų procesinė padėtis, t. y. nustatytos teisės ir pareigos baudžiamajame procese ir jos įgyvendinamos;
- vaikų apklausos organizuojamos tam pritaikytose patalpose, dalyvaujant vaiko teisių apsaugos specialistams;
- nukentėjusiųjų ar liudytojų vaikų apklausose dalyvauja psichologas.

1.1. Skirtinga teisinio atstovavimo ir išvadų rengimo praktika

Pagal Civilinį kodeksą VTAS privalo teismui teikti išvadas ir dalyvauti nagrinėjant bylas: dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium (3.80 str.); nagrinėjant bylas dėl tėvų valdžios ribojimo (3.184 str.); nagrinėjant ginčus dėl vaikų (3.178 str.). VTAS, ištyręs šeimos aplinkos sąlygas, pateikia teismui išvadą dėl ginčo. Taip pat būtinas VTAS dalyvavimas, nagrinėjant ginčus dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo, tėvystės nustatymo (3.153 str.). Visais atvejais (net ir nesant ginčui dėl vaikų) pagal Civilinio kodekso 3.163 str., jei tėvai ar globėjai (rūpintojai) vaikų teises

¹⁷ Generalinės prokuratūros duomenimis, 2011 m. prokurorai, gindami nepilnamečių asmenų interesus pateikė teismams 185 procesinius dokumentus dėl 106,2 tūkst. Lt sumos, 2010 m. beveik tris kart daugiau – 364, ieškinio sumos dešimtkart didesnės – 1 514,5 tūkst. Lt, iš jų 222 parengti Civilinio proceso kodekso tvarka, kiti – Baudžiamojo proceso kodekso.

pažeidžia, priemonių vaikų teisėms užtikrinti gali imtis valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija ar prokuroras. Civilinio proceso kodekso 49 str. 3 d. numatyta valstybės ir savivaldybių institucijų teisė įstoti į bylą savo iniciatyva ir duoti išvadą byloje, jei tai susiję su viešojo intereso gynimu.

Problemų dėl teisinio atstovavimo ir išvadų teikimo turi beveik pusė VTAS

Apklaustos metu 26 (43 proc.) VTAS-ai nurodė turintys problemų atstovaujant vaikui teismuose ir teikiant išvadas. Pagrindinės problemos ir priežastys:

- skirtingi VTAS specialistų darbo krūviai savivaldybėse;
- daugiau nei pusė VTAS neturi nė vieno teisininko;
- skirtingas VTAS išvadų teismams pateikimo momentas turi įtakos teikiamų išvadų kokybei;
- informacijai surinkti ir objektyviai išvadai pateikti trūksta laiko ir kitų išteklių, VTAS neturi prieigos prie registrų ar informacinių sistemų;
- VTAS teikia išvadas tose bylose, kuriose skyrius yra ieškovas.
- **Skirtingi VTAS specialistų darbo krūviai savivaldybėse.**

Vienam VTAS specialistui turėtų tekti 2 tūkst. savivaldybėje gyvenančių vaikų¹⁸, šis skaičius viršijamas 11-oje VTAS (žr. 6 priedą). Darbo krūviai savivaldybėse skirtingi – dviejuose skyriuose (Neringos ir Pagėgių) vienam darbuotojui tenka apie 700 vaikų, tuo tarpu Vilniaus m. beveik penkis kartus daugiau – 3 152 vaikai. Be to, didžiųjų miestų VTAS gauna šimtą, o palyginus su kai kuriais skyriais – beveik tūkstantį kartų daugiau kvietimų¹⁹ nei rajonų ar mažesnių miestelių VTAS. Pvz.: Vilniaus m. VTAS per 2010–2012 m. 9 mėn. gavo 12,7 tūkst. kvietimų, Pagėgių – 144.

- **Daugiau nei pusė VTAS neturi nė vieno teisininko.**

Nuo 2011 m. įsigaliojo Civilinio proceso kodekso reikalavimas²⁰ juridinio asmens atstovui turėti aukštąjį teisinį išsilavinimą, tačiau daugiau nei pusė VTAS neturi teisininkų. Pagrindinė nurodyta priežastis – nepakanka finansavimo valstybės deleguotoms funkcijoms atlikti. Kai kurios savivaldybės (pvz.: Vilniaus ir Kauno m.) dalį VTAS pareigybių²¹ finansuoja iš savo biudžeto. Kai kurios savivaldybės taip sprendžia teisininkų trūkumo problemą: 6 savivaldybėse kartu su VTAS darbuotoju teisme dalyvauja savivaldybės juridinio skyriaus atstovas, 2 savivaldybėse teisme VTAS-ui atstovauja tik juridinio skyriaus atstovas. Aktyvesni tie VTAS, kuriuose yra nors vienas teisininkas.

Geroji praktika

VTAS, kuriuose yra bent vienas teisininkas, aktyvūs civiliniame ir baudžiamajame procese: jų iniciatyva teikiami ieškiniai ar prašymai teismui (Vilniaus m. VTAS audituojamu laikotarpiu pateikė 391, Kauno m. –

¹⁸ Valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti skirtų lėšų apskaičiavimo metodika, patvirtinta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-07-13 įsakymu Nr. A1-193, 13 p.

¹⁹ Kvietimai dalyvauti ikiteisminiame tyrime, teismo posėdžiuose, pateikti išvadą teismui, pateikti informaciją apie vaiką prokurorui, ikiteisminio tyrimo pareigūnui ir t. t.

²⁰ Pagal Civilinio proceso kodekso 56 str. 2d. juridinių asmenų atstovais pagal pavedimą teisme gali būti jų darbuotojai ar valstybės tarnautojai, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą.

²¹ Darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartį.

284, Raseinių raj. – 177 ieškinius / prašymus teismui), skundžiami (jei yra pagrindas) teismo sprendimai, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno sprendimai /veiksmai²² (pvz.: Kupiškio 2011 m. skūsti 2 prokuroro nutarimai, Panevėžio m. 3, Birštono – 2011 m. 1 teismo sprendimas, Anykščių raj. VTAS 2011 m. po 1 prokuroro ir teismo sprendimą).

Nustačius VTAS darbuotojų kvalifikacinius reikalavimus ir priėmus į darbą daugiau teisininkų, VTAS teisinis atstovavimas būtų aktyvesnis ir kokybiškesnis. Audituose savivaldybėse 2013 m. ketinama priimti daugiau VTAS darbuotojų (ir su teisiniu išsilavinimu²³).

- Skirtingas VTAS išvadų teismams pateikimo momentas turi įtakos teikiamų išvadų kokybei.

Civilinio proceso kodekse nustatyta, kad VTAS duoda išvadą teismo posėdžio metu po visų įrodymų ištyrimo²⁴, VTAS išvados teismui pateikimo forma (žodžiu ar raštu) nėra reglamentuota. Nėra vienodos praktikos dėl VTAS teikiamų išvadų teismams pateikimo momento ir formos:

– 6 iš 7 audituotų savivaldybių, esant ginčui tarp tėvų, teisėjai dažniausia prašo pateikti rašytinę išvadą parengiamojoje bylos nagrinėjimo stadijoje, VTAS negavus visų įrodymų ir šalių atsiliepimų. Todėl skyrius negali pateikti objektyvios išvados (ypač tėvystės nustatymo / nuginkijimo bylose, kai nėra DNR ekspertizės išvadų²⁵) ir prašo teismo leisti pateikti išvadą po visų įrodymų ištyrimo (išnagrinėjus šalių atsiliepimus, gavus ekspertizės išvadas ir kt.). Vienoje iš trijų audituotų miesto savivaldybių teismui per 2010–2012 m. 9 mėn. pateikta daugiau kaip 1500 raštų / išvadų civilinėse bylose, iš jų 62 proc. – raštai, kad VTAS išvadą galės pateikti tik po visų įrodymų vertinimo. Todėl VTAS ir teismų laikas ir kiti išteklių naudojami neracionaliai.

– Keli VTAS (3 iš 60 apklaustų ir 1 iš 7 audituotų) dažniausiai pateikia žodines išvadas teismo posėdžiuose (prieš tai įvertinę šeimos gyvenimo sąlygas, apklausę vaiką ir atlikę kitus veiksmus), o rašytines išvadas dažniausia teikia kito rajono ar miesto apylinkės teismui; pvz.: viename VTAS per 2010–2012 m. 9 mėn. buvo 8 bylos, kuriose teiktos rašytinės išvados, o iš viso išvadų teismams šiame skyriuje vien per 2010 m. pateikta 270.

– Du VTAS, jei nėra ginčo, rašytinių išvadų teismui neteikia, o jų darbuotojai dalyvauja teisme ir žodžiu pritaria tėvų nuomonei dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo ar kt. klausimais²⁶, neįvertinę šeimos gyvenimo sąlygų ir kitų aplinkybių. Toks VTAS dalyvavimas teismo posėdyje iš esmės yra formalus, nes kol VTAS neištiria šeimos gyvenimo sąlygų, neišklauso vaiko nuomonės ir neįvertina kitų svarbių aplinkybių, neįmanoma įsitikinti, ar tėvų bendru sutarimu priimtas sprendimas atitinka vaiko interesus ir ar jo teisės nėra pažeistos.

²² 8 VTAS nurodė, kad duomenų nekaupia.

²³ Apskaičiuojant 2013 m. lėšas valstybės deleguotai funkcijai pagal pakeistą Valstybinės (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti skirtų lėšų apskaičiavimo metodiką, patvirtinta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-07-13 įsakymu Nr. A1-193, vienam skyriaus darbuotojui turi tekti ne 2,5 tūkst. vaikų, o 2 tūkst. vaikų, todėl planuojama didinti finansavimą vaiko teisių apsaugos funkcijai.

²⁴ Civilinio proceso kodekso 252 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybės ir savivaldybių institucijų, teismo įtrauktų dalyvauti procese ar įstojusių į procesą savo iniciatyva, atstovai duoda savo išvadą teismo posėdyje po įrodymų ištyrimo.

²⁵ Audituojamu laikotarpiu pateikta beveik 3 tūkst. išvadų dėl tėvystės nustatymo / nuginkijimo.

²⁶ Išlaikymo dydžio, bendravimo tvarkos nustatymo ir kt.

– Kiti teisėjai iš viso šalina VTAS iš bylos, nesant ginčo (šią problemą nurodė vienas VTAS), nors Civilinio proceso kodekso 49 str. 3 d. yra nustatyta VTAS teisė duoti išvadą ginant viešąjį interesą. Tai apriboja VTAS galimybes įgyvendinti savo teisę ir tinkamai įvykdyti savo funkcijas ginant vaikų interesus.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (VVTAIT) parengtoje rekomendacijoje dėl išvadų teismams pateikimo nurodoma, kad VTAS išvadą turėtų teikti dar parengiamojo proceso metu, o vėliau galėtų ją patikslinti žodžiu teismo nagrinėjimo metu²⁷. Pagal Civilinio proceso kodekso komentarą valstybės ar savivaldybių institucijos išvada baigiama antroji teismo posėdžio dalis – bylos nagrinėjimas iš esmės. VTAS išvados tikslas – palengvinti teismo darbą pasitelkiant nurodytų institucijų pareigūnus, galinčius teismui padėti įvertinti faktinius ir (arba) teisinius bylos aspektus, taip pat pasiūlyti galimą bylos sprendimo variantą ir pan.²⁸ VTAS objektyvią išvadą byloje gali pateikti tik po visų įrodymų ištyrimo, o VTAS nuomonės tikslinimas proceso metu kiekvienu atveju gavus papildomus įrodymus yra neracionalus (tam neefektyviai naudojami laiko ir kiti išteklių), apsunkina teismo darbą ir sudaro prielaidas vilkinti procesą. Pvz., vienas apklaustų skyrių nurodė, kad teismas prašo VTAS pateikti išvadą dėl kiekvieno naujai byloje gauto procesinio dokumento (atsiliepimo ir pan.).

Aiškesnių ir galiojantiems teisės aktams neprieštaraujančių rekomendacijų ar aiškios VTAS išvadų teikimo tvarkos pageidautų 5 iš apklaustų VTAS. Siekiant užtikrinti kokybišką VTAS teisinį atstovavimą ir suformuoti vienodą praktiką, VVTAIT turėtų patikslinti rekomendacijas dėl VTAS teikiamų išvadų teismams pagal Civilinio proceso kodekso nuostatas, organizuoti teismų pirmininkų ir VTAS susitikimus (diskusijas), kuriuose būtų aptariamoms VTAS įtraukimo į procesą, išvadų pateikimo ir kitos problemos, kylančios nagrinėjant bylas, susijusias su vaikais. Tik dviejose (Trakų raj. ir Klaipėdos m.) tokie susitikimai vyksta.

Geroji praktika

Trakų raj. teismo pirmininko iniciatyva vyksta reguliarūs aptarimai (apskritojų stalo diskusija), kuriuose dalyvauja teisėjai, VTAS, policijos atstovai. Juose aptariama šio teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) praktika, problemos dėl vaiko teisių apsaugos ir jo interesų užtikrinimo. Teismo pirmininkas į savo organizuojamus pasitarimus kviečia ir Elektrėnų VTAS.

- Informacijai surinkti ir objektyviai išvadai pateikti trūksta laiko ir kitų išteklių, VTAS neturi prieigos prie registrų ar informacinių sistemų.

10 iš 60 VTAS nurodė, kad objektyviai išvadai pateikti neskiriama pakankamai laiko, didelis darbo krūvis, trūksta žmogiškųjų išteklių, dėl to kartais pateikiamos neišsamios išvados. Kai kuriais atvejais per teismo nustatytą terminą (pvz., 14 dienų) neįmanoma pateikti objektyvios išvados, nes reikia gauti kelių specialistų išvadas (pvz.: pedagogų, gydytojų ir pan.), o kitos institucijos atsakymą gali

²⁷ Rekomendacijos dėl vaiko teisių apsaugos skyrių teismui teikiamų išvadų, 3 l.

²⁸ Civilinio proceso kodekso komentaras, Vilnius, 2005, 135 p.

pateikti per 20 d. ir daugiau²⁹. VTAS informaciją surinktų ir išsamią išvadą teismui pateiktų greičiau, jei būtų sudarytos sutartys ir VTAS turėtų prieigą prie valstybės registru ar informacinių sistemų. 2012 m. rugsėjo mėn. duomenimis:

- 8 (13 proc.) jų neturėjo prieigos prie jokių registru / informacinių sistemų;
- 38 (63 proc.) jų turėjo prieigą prie Gyventojų registro, tačiau 2 iš jų galėjo prisijungti tik prie savo rajono gyventojų duomenų;
- beveik pusė turi prieigą prie „Sodros“ ir Darbo biržos informacinių sistemų;
- nė vienas skyrius neturi prieigos prie Policijos administracinių teisės pažeidimų ir Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos informacinių sistemų (dėl teistumo), nors didžioji dalis jų (78 proc.) mano, kad darbo funkcijoms atlikti tokia būtina.

Geroji praktika

Birštono savivaldybės administracijos Socialinės paramos ir vaiko teisių apsaugos skyrius turi galimybę naudotis:

- Nekilnojamojo turto registru (registro tvarkytojas VĮ Registru centras), prieigą turi 1 darbuotojas;
- Gyventojų registru, prieigą turi 4 darbuotojai (ruošama prieiga dar 2 darbuotojams);
- „Sodros“ informacine sistema, prieigą turi 4 darbuotojai (ruošama prieiga dar 2 darbuotojams);
- Darbo biržos duomenų baze, prieigą turi 4 darbuotojai (ruošama prieiga dar 2 darbuotojams);
- VĮ „Regitros“ duomenų baze, prieigą turi 4 darbuotojai (ruošama prieiga dar 2 darbuotojams);
- Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenų baze, prieigą turi 4 darbuotojai;
- Mokinių registru, prieigą turi 4 darbuotojai;
- Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos duomenų baze, prieigą turi 4 darbuotojai.

Mokama tik už naudojimąsi Nekilnojamojo turto registru, tai numatyta sutartyse, kaina priklauso nuo to, kaip dažnai naudojamas. Per 2012 m. 1–10 mėn. savivaldybė sumokėjo 1 760,0 Lt. Kitais registrais skyrius naudojami nemokamai.

Prieiga prie valstybės registru ir informacinių sistemų leistų sutaupyti VTAS ir kitų institucijų laiko ir kitų išteklių. Pagal Valstybės informacinių išteklių valdymo įstatymą³⁰ registro duomenys, informacija, jam pateikti dokumentai ir (arba) jų kopijos teikiami už atlyginimą, išskyrus šio ir kitų įstatymų nustatytas išimtis (pvz.: mokesčių administravimo, teisėtvarkos institucijoms ir teismams teisės aktuose nustatytais funkcijoms atlikti duomenys teikiami neatlygintinai). Siekiant kokybiškesnių ir operatyvesnių VTAS išvadų, kuriomis būtų palengvintas teismų darbas, teisės aktuose (pvz., rengiamame Vaiko apsaugos įstatyme) turėtų būti numatyta, kad VTAS savo funkcijoms atlikti turi teisę gauti neatlygintinai valstybės registru duomenis.

- VTAS teikia išvadas tose bylose, kuriose skyrius yra ieškovas.

Civiliniame kodekse numatyta VTAS teisė pateikti ieškinį dėl tėvų valdžios apribojimo³¹, tuo tarpu VTAS visais atvejais privalo pateikti išvadą teismui, kai nagrinėjama byla dėl tėvų

²⁹ Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymas 2000-01-11 Nr. VIII-1524 (2005-11-10 Nr.X-383 redakcija), 14 str.: „informacija pareiškėjui turi būti pateikiama ne vėliau kaip per 20 darbo dienų nuo prašymo gavimo įstaigoje dienos. Jeigu prašoma daug ar sudėtingos informacijos, įstaigos vadovas turi teisę pratęsti šį terminą dar iki 20 darbo dienų.

³⁰ Lietuvos Respublikos valstybės informacinių išteklių valdymo įstatymas, 2011-12-15 Nr. XI-1807, 29 str. 1 ir 3 d.

³¹ Pagal Civilinio kodekso 3.182 str. 2 d.

valdžios apribojimo³². Nustatėme, kad teismas reikalauja VTAS pateikti išvadą ir tais atvejais, kai VTAS yra ieškovas byloje. Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatuose³³ nustatyta, kad skyrius pateikia išvadą³⁴ tik tada, kai skyrius dėl to neteikė teismui ieškinio. VTAS nuomone, beprasmiška teikti išvadą, kai skyrius yra ieškovas byloje (teikdamas išvadą turi vertinti savo pateiktą ieškinį). Pagal apklausos rezultatus VTAS per beveik trejus metus³⁵ iš viso pateikė 1 830 ieškinių ir 1 925 išvadų dėl tėvų valdžios ribojimo. Civilinio kodekso 3.184 str. 2 d. tikslinga numatyti išvados pateikimo išimtį, kai ieškinį teismui teikia VTAS, taip būtų išvengta perteklinio išvados teikimo ir sutaupyta VTAS laiko ir kitų išteklių.

VTAS ne visada teikia teismui tinkamas išvadas

Audito metu laikėmės nuostatos, kad VTAS išvada tinkama tada, kai:

– teikiant išvadą įvertinamos ne tik buities sąlygos, bet ir vaiko ryšys su tėvais, auklėjimo sąlygos, emocinis klimatas ir pan. pagal standartizuotą klausimyną ar nustatytus vienodus visiems VTAS vertinimo kriterijus;

– įvertinamos abiejų tėvų gyvenimo sąlygos ir ryšys su vaiku, įvertinamas tėvų požiūris į vaiko auklėjimą, vaiko ryšiai su kitais giminaičiais;

– išklausa ir išvadoje užfiksuojama vaiko, kuris gali ją suformuluoti, nuomonė (pvz., dėl gyvenamosios vietos nustatymo – su kuo iš tėvų vaikas norėtų gyventi ir pan.).

Įvertinę civilinių bylų, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus atliktų tyrimų medžiagą ir teismams pateiktų daugiau, nei 2000 išvadų/raščių nustatėme, kad:

- VTAS šeimos gyvenimo sąlygų vertinimas yra subjektyvus ar formalus, nes nenustatyti šeimos gyvenimo sąlygų vertinimo kriterijai.
- Rengiant išvadą teismui ne visada išklausa vaiko nuomonė.
- Ne visada vertinamos abiejų tėvų gyvenimo sąlygos ir požiūris į vaiko auklėjimą.
- VTAS šeimos gyvenimo sąlygų vertinimas yra subjektyvus ar formalus, nes nenustatyti šeimos gyvenimo sąlygų vertinimo kriterijai.

Nesant nustatytų šeimos gyvenimo sąlygų vertinimo kriterijų VTAS³⁶ darbuotojai subjektyviai ar formaliai vertino šeimos gyvenimo sąlygas, nes vadovavosi asmeniniu požiūriu (nuomone), kuris priklausė nuo jų kompetencijos, profesinio atidumo ir kt. Dvi savivaldybės, siekdamos sumažinti subjektyvumo įtaką, ėmėsi priemonių: Vilniaus m. savivaldybės administracija patvirtino tvarką, o Rietavo VTAS naudojo formalizuotą šeimos ir vaiko gyvenimo

³² Pagal Civilinio kodekso 3.184 str. 2 d.

³³ Bendrieji vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-12-17 nutarimu Nr. 1983 (2009-12-02 Nr. 1593 redakcija), 7.12.6 p.

³⁴ Dėl nagrinėjamo ginčo dėl tėvų valdžios apribojimo arba vaiko atskyrimo nuo tėvų.

³⁵ 2010–2011 m. ir per 2012 m. 9 mėn.

³⁶ Dviejų iš audituotų septynių savivaldybių VTAS išvada teismui teikiama socialinių darbuotojų vertinimų pagrindu.

sąlygų vertinimo klausimyną. Lietuvoje dažniausiai vertinamos šeimos buities sąlygos (nurodoma kelių kambarių butas, ar yra maisto, kaip įrengti kambariai, pvz.: „maisto pakankamai“, „odiniai baldai“, „šviesūs tapetai“, „yra vieta vaiko poilsiui ir pamokų ruošai“), kai kurie skyriai pateikia informaciją, ar šeima įrašyta į socialinės rizikos šeimų sąrašą. Retais atvejais (2 iš 7 audituotų visada, vienoje – tik esant ginčui tarp tėvų) vertinamas kiekvieno iš tėvų ryšys su vaiku, tėvų požiūris į vaiko auklėjimą ir kt. gilesni bendravimo aspektai. Išanalizavę užsienio šalių praktiką pastebėjome, kad kitų šalių darbuotojai, vertindami vaiko (šeimos) gyvenimo sąlygas, naudoja išsamų formalizuotą klausimyną, kuriame yra ne tik buities sąlygų vertinimo kriterijai³⁷, bet ir santykiams tarp vaiko ir tėvų, vaiko bendravimui su kitais asmenimis, vaiko lavinimui įvertinti kriterijai (5 priedas). Be to, klausimai suskirstyti pagal vaiko amžių. Esant formalizuotiems vertinimo kriterijams, beveik nelieta galimybės darbuotojo subjektyvumui, be to, darbuotojas gali būti tikras, kad nepamirš įvertinti šeimos sąlygas pagal kažkurį kriterijų.

VVTAIT 2012 m. parengtose rekomendacijose dėl išvadų, teikiamų teismams, yra vaiko poreikių vertinimo gairės, tačiau konkrečių kriterijų ar aiškios metodikos, kaip įvertinti šioje metodikoje nurodytus tam tikrus aspektus (pvz.: vaiko sveikatą, emocinę vaiko raidą, socialinį atstovavimą (prisistatymą) ir kt.), nėra. Pagal apklausų rezultatus ne visiems VTAS jos yra aiškios (penkiems neaiškios) ir jie pageidautų pasitarimų, mokymų šiuo klausimu. Siekiant VTAS objektyviau vertinti šeimos gyvenimo sąlygas ir teikti kokybiškesnes išvadas teismams bei atsižvelgiant į užsienio šalių praktiką VVTAIT turėtų parengti standartizuotus klausimynus ar kriterijus pagal kuriuos būtų galima įvertinti šeimos gyvenimo sąlygas ir vaiko poreikius (atsižvelgiant į vaiko amžių); taip pat VVTAIT turėtų organizuoti VTAS pasitarimus ar mokymus praktinio rekomendacijų įgyvendinimo problemoms aptarti. Tokių aptarimų nebuvo nei rengiant rekomendacijas dėl išvadų teismams, nei jas paskelbus.

- Rengiant išvadą teismui ne visada išklausiama vaiko nuomonė.

Kai sprendžiamas bet kuris su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustas³⁸. Beveik pusėje³⁹ audituotų VTAS visais atvejais (esant ir nesant ginčui tarp tėvų) teikiant išvadą buvo išklausiama ir užfiksuojama vaiko, kuris gali suformuluoti savo mintis, nuomonė. Kituose VTAS vaiko nuomonė (su kuriuo iš tėvų norėtų gyventi ir pan.) buvo išklausiama dažniausiai tik esant ginčui tarp tėvų.

- Ne visada vertinamos abiejų tėvų gyvenimo sąlygos ir požiūris į vaiko auklėjimą.

Trečdalis audituotų VTAS dažniausiai pateikė išvadą tik apie vienos šalies, dažniausia motinos, gyvenimo sąlygas, ir nevertino tėvo gyvenimo sąlygų, tik dviejuose iš 7 VTAS kiekvienu

³⁷ Galimi atsakymai „taip“ arba „ne“, taip sumažinama subjektyvumo įtaka.

³⁸ Civilinio proceso kodekso 380 str. 1 d. numatyta, kad tada, kai sprendžiamas bet kuris su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą, o priimant sprendimą turi būti atsižvelgta į vaiko nuomonę, jei tai neprieštarauja jo paties interesams.

³⁹ 3 iš 7 audituotų skyrių.

atveju vertintos abiejų tėvų gyvenimo sąlygos, nuomonė ir požiūris į vaiko auklėjimą ir ugdymą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, išnagrinėjęs 2010–2011 m. skundus dėl dviejų audituotų VTAS pateiktų išvadų (vertintos tik vienos ginčo šalies gyvenimo sąlygos), pateikė šiems skyriams rekomendacijas, todėl situacija pagerėjo: nuo 2012 m. šiuose skyriuose vertinamos (arba stengiamasi įvertinti, nors dėl objektyvių priežasčių ne visada pavyksta⁴⁰) ir kitos šalies (dažniausiai tėvo) gyvenimo sąlygas.

3 iš 60 savivaldybių VTAS nurodė, kad sudėtinga teismui teikti objektyvias išvadas civilinėse bylose (dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, bendravimo su skyrium gyvenančiais tėvais tvarkos nustatymo ir kt.), kai viena iš šalių gyvena užsienyje, o teismo procesas vyksta Lietuvoje. VTAS teigimu nors ir yra prašoma teismo įtraukti užsienio valstybės, kurioje gyvena vaikas, kompetentingą instituciją teikti išvadą, tačiau teismai tokios praktikos netaiko.

VTAS vertinant šeimos gyvenimo sąlygas turėtų būti įvertintos visos svarbios aplinkybės: vaiko nuomonė, abiejų tėvų gyvenimo sąlygos ir požiūris į vaiko auklėjimą, kt. svarbios aplinkybės.

1.2. Vaiko teisių apsauga baudžiamojo proceso metu organizuota netinkamai

Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2011 m. daugiau nei 3 tūkst. vaikų⁴¹ buvo įtariami (kaltinami) padarę nusikalstamas veikas, tiek pat vaikų nukentėjo nuo nusikalstamų veikų. VTAS įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka dalyvauja teismo posėdžiuose ir ikiteisminio tyrimo metu atliekamose nepilnamečio liudytojo, nukentėjusiojo, įtariamojo ar kaltinamojo apklausose, kituose ikiteisminio tyrimo metu atliekamuose procesiniuose veiksmuose, kuriuose dalyvauja vaikas⁴². Pagal apklausos duomenis, VTAS 2010–2011 m. ir per 2012 m. 9 mėn. dalyvavo beveik 14 tūkst. vaiko apklausų.

Audito metu laikėmės nuostatos, kad vaiko teisių apsauga baudžiamojo proceso metu organizuota tinkamai, kai:

- nustatyta VTAS specialistų procesinė padėtis, t.y. teisės ir pareigos baudžiamojo proceso metu ir skyriaus specialistai turi galimybę jas įgyvendinti.
- visais atvejais vaiko apklausoje dalyvauja vaiko atstovai pagal įstatymą, vaiko teisių specialistas, o nukentėjusiojo vaiko ar liudytojo apklausoje – ir psichologas;
- visais atvejais vaiko apklausa vyksta nustatytus reikalavimus atitinkančiame vaiko apklausos kambaryje;

⁴⁰ Tėvo nerandama namie, nežinomas tėvo telefono Nr. ir nėra galimybės patikrinti jo gyvenimo sąlygų.

⁴¹ Ataskaitoje vartojama bendra sąvoka „vaikai“ Baudžiamajame kodekse vartojamai sąvokai „nepilnamečiai“ (asmenų nuo 14 iki 18 metų amžiaus grupei) ir sąvokai „mažamečiai“ (asmenų iki 14 metų amžiaus grupei) apibūdinti.

⁴² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-12-17 nutarimu Nr. 1983 (2009-12-02 Nr. 1593 redakcija) patvirtinti Bendrieji vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatai, 7.13 p.

Tinkamai vykdomos vaikų apklausos padeda gauti patikimesnius vaiko parodymus, užtikrinti vaiko saugumą ir mažinti jam neigiamą baudžiamąjį proceso poveikį.

Nustatėme, kad vaikų teisių apsauga baudžiamajame procese ne visada organizuota tinkamai, nes:

- Vaikai retai apklausiami įrengtuose vaiko apklausos kambariuose.
- Neapibrėžta vaiko teisių apsaugos specialistų procesinė padėtis, ne visų vaikų apklausose dalyvauja vaiko teisių apsaugos specialistai.
- Neaiškios VTAS funkcijos vaiko apklausose.
- VTAS formaliai atstovauja vaikui baudžiamajame procese.
- Vaikai retai apklausiami įrengtuose vaiko apklausos kambariuose.

Vaikų apklausos kambarys – patalpa, pritaikyta vaikų poreikiams ir atitinkanti šioms patalpoms keliamus techninius ir kitus reikalavimus⁴³. Dauguma apklaustų (88 proc.) VTAS nurodė, kad dažniausia vaikų apklausos vyksta bendroje policijos, prokuratūros, teismų patalpose (kabinetuose, salėse ir pan.). Tokia situacija yra dėl to, kad: savivaldybėje nėra apklausos kambario arba jis savivaldybės teritorijoje yra (policijos komisariate ar teisme), bet nenaudojamas ikiteisminio tyrimo metu vaikų apklausoms. Beveik trečdalis skyrių nurodė, kad tik ypatingais ir retais atvejais (dažniausia lytinių nusikaltimų) vaikų apklausos vyksta kitos savivaldybės teritorijoje, kurioje yra vaikų apklausos kambarys, o penktadalis – jų savivaldybės teritorijoje esančiame vaikų apklausos kambaryje.

Šių kambarių įrengimui policijos komisariatuose ir teismuose iš viso 2005–2010 m. panaudota per 1 mln. Lt:

– Pagal Nacionalinę smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005–2007 ir 2008–2010 metų programą⁴⁴ penkiems apklausos kambariams Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio m. policijos komisariatuose įrengti panaudota 300 tūkst. Lt. Statant, remontuojant ar rekonstruojant komisariatus, vaikų apklausos kambariai įrengti (planuojama įrengti) dar penkių rajonų policijos komisariatuose (Ukmergės, Elektrėnų, Anykščių, Zarasų, Raseinių).

– Teisingumo ministerijos duomenimis, 41 vaikų apklausos kambariui teismuose įrengti panaudota 786 tūkst. Lt.

Teisingumo ministerija parengė ir Vyriausybė pateikė Seimui Baudžiamąjį proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymų projektus, kuriuose numatomas:

⁴³ Nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos kambarių įrengimo Lietuvos Respublikos teismuose pagrindiniai reikalavimai, patvirtinti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2009-06-19 įsakymu Nr. 1R-190, ir Tipiniai vaikų apklausos kambarių prie teritorinių policijos įstaigų įrengimo reikalavimai, patvirtinti Lietuvos policijos generalinio komisaro 2007-08-16 įsakymu Nr. 5-V-543.

⁴⁴ Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005–2007 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005-05-04 nutarimu Nr. 491, priedo 5.5 priemonė; Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008-04-24 nutarimu Nr. 392, priedo 4.4 priemonės.

– privalomas garso ir vaizdo įrašo darymas apklausiant vaiką ikiteisminio tyrimo metu⁴⁵. Tokiu būdu siekiama apriboti nepilnamečio nukentėjusiojo bei liudytojo dalyvavimą teismo posėdyje, t. y. būtų galima išklausti ikiteisminio tyrimo metu darytą garso įrašą.

– nesant galimybių bendra BPK nustatyta tvarka apklausti liudytojų, jie galėtų būti apklausiami garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis⁴⁶.

Baudžiamojo proceso kodekse nustačius, kad vaikai privalomai apklausiami vaiko apklausos kambariuose ir tik nesant galimybės – nuotoliniu būdu, būtų geriau užtikrintos vaiko teisės apklausų metu.

- Neapibrėžta vaiko teisių apsaugos specialistų procesinė padėtis, ne visų vaikų apklausose dalyvauja vaiko teisių apsaugos specialistai.

Nustatėme, kad dažniausiai vaikai apklausiami nedalyvaujant vaiko teisių apsaugos specialistams.

Pavyzdys

Klaipėdos apygardos prokuratūros duomenimis, 2010 metais atliekamų ikiteisminių tyrimų metu buvo atlikta 13 nepilnamečių liudytojų apklausų, 5 (38 proc.) iš jų atliktos dalyvaujant VTAS atstovams, o 2 (15 proc.) – dalyvaujant socialiniam pedagogui, kitos – dalyvaujant nepilnamečių tėvams.

Vaiko teisių apsaugos specialisto procesinė padėtis Baudžiamojo proceso kodekse neapibrėžta. Jo padėtis baudžiamajame procese neapsiriboja vien specialiųjų žinių turėjimu⁴⁷. Pagal VTAS teisės aktais priskirtas funkcijas jis turėtų užtikrinti ir ginti vaiko teises, tačiau Baudžiamojo proceso kodekso 53 str. 2 d. vaiko teisių apsaugos specialistai nėra priskirti atstovams pagal įstatymą ir neturi jiems suteiktų teisių⁴⁸. VTAS į civilinį procesą gali įstoti savo iniciatyva, o Baudžiamojo proceso kodekse VTAS specialistams tokia teisė nesuteikta. Jų dalyvavimas vaiko apklausose ir kituose ikiteisminio tyrimo metu atliekamuose procesiniuose veiksmuose, kuriuose dalyvauja vaikas, priklauso nuo to, ar yra proceso dalyvių prašymas arba ikiteisminio tyrimo teisėjo, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno iniciatyva (pvz., BPK 186 str. 5 d. jiems suteikta iniciatyvos teisė kviesti vaiko teisių specialistą ar psichologą į nukentėjusiojo ar liudytojo vaiko apklausą⁴⁹). VTAS teigimu, neretai apklausose vaikams daromas psichologinis spaudimas, nedaromos pertraukos ir neužtikrinamos kt. vaiko teisės, todėl VTAS dalyvavimas yra būtinas. Vienas VTAS nurodė, kad „kiekvienas teisėsaugos pareigūnas apklausas organizuoja skirtingai – nėra aiškios apklausos vedimo struktūros, dažniausia vaikas būna neparengtas

⁴⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 9, 154, 186, 280, 283 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso priedo papildymo įstatymo projektas (registracijos Seime Nr. XIP-4797). 3 str.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 71, 75, 82, 120, 121, 126, 132, 139, 167, 179, 183, 218, 219, 233, 236, 261, 273, 279, 285, 286, 317, 319, 407, 426, 427, 428, 429, 432 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 9¹, 131¹, 430¹ straipsniais įstatymo projektą (registracijos Seime Nr. XIP-4759), 13 ir 20 str.

⁴⁷ Baudžiamojo proceso kodeksas, 89 str. 1 d.: „Specialistas – reikiamų specialiųjų žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama pateikti išvadą ar paaiškinimus jo kompetencijos klausimais“.

⁴⁸ Dalyvauti atliekant baudžiamojo proceso veiksmus, kuriuose yra atstovaujamas ir pan.

⁴⁹ Baudžiamojo proceso kodekso 186 str. 5 d. nustatyta, kad proceso dalyvių prašymu arba ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyva į jaunesnių kaip aštuoniolikos metų liudytojo arba nukentėjusiojo apklausą privalo būti kviečiamas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas arba psichologas, kurie padeda apklausti nepilnametį, atsižvelgdami į jo socialinę ir psichologinę brandą.

apklausai, apklausa vyksta skubotai, dažniausia netinkamoje aplinkoje, neretai vaikai apklausiami po kelis kartus“. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone „dėl neprofesionaliai atliktos apklausos vaikas gali būti ir neretai apklausiamas papildomai, atsiranda prielaidos patirti traumuojantį baudžiamojo proceso poveikį, užtrunka ikiteisminis tyrimas ir kt.)“⁵⁰. Teisėjų tarybos ir teismų atstovų nuomone (teikta 2012 m. Baudžiamojo proceso kodekso priežiūros komitetui⁵¹), Baudžiamojo proceso kodekso 186 straipsnio 5 dalies norma koreguotina, pašalinant nuorodą į proceso dalyvių prašymus ar tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyvą. Siekiant mažinti neigiamą baudžiamojo proceso poveikį vaikui bei geriau užtikrinti vaiko teises jo metu, tikslinga aiškiai apibrėžti vaiko teisių apsaugos specialistų procesinę padėtį ir nustatyti jų teises ir pareigas. Taip pat pakeisti ir papildyti Baudžiamojo proceso kodeksą ir nustatyti privalomą: vaiko teisių specialisto ir psichologo dalyvavimą vaiko apklausose; vaiko apklausos vietą.

- Ne visų vaikų apklausose dalyvauja psichologas.

Nustatėme, kad dažniausiai vaikai apklausiami nedalyvaujant psichologui.

Pavyzdys

Klaipėdos apygardos prokuratūros duomenimis per 2010 metus ikiteisminio tyrimo metu buvo apklausti tik 2 nepilnamečiai (mažamečiai) nukentėjusieji dalyvaujant psichologui, abu apklausė ikiteisminio tyrimo teisėjas. Nepilnamečių įtariamųjų ir liudytojų apklausų, dalyvaujant psichologui, atlikta nebuvo nei ikiteisminio tyrimo metu, nei bylų nagrinėjimo teisme metu.

Policijos departamento ir Nacionalinės teismų administracijos duomenimis, darbi su vaikais miestų ir rajonų policijos komisariatuose ir teismuose nėra įsteigta nei vieno psichologo etato. Nors Teisėjų tarybos posėdyje buvo pritarta penkių psichologų etatų įsteigimui visuose apygardų teismuose, tačiau dėl lėšų stokos minėtos pareigybės neįsteigtos. Nacionalinės teismų administracijos skaičiavimu penkių psichologų pareigybių įsteigimui ir išlaikymui po vieną kiekviename apygardos teisme reikia 300 tūkst. Lt (įskaitant darbo užmokestį, socialinio draudimo įmokas, darbo vietos įkūrimo, transporto ir kvalifikacijos kėlimo išlaidas) per metus. Tikslinga teismuose įsteigti psichologų pareigybes ir užtikrinti psichologų dalyvavimą vaiko apklausose.

- Neaiškios VTAS funkcijos vaiko apklausose.

Beveik pusei skyrių tik iš dalies aišku, kokias funkcijas turėtų atlikti vaiko apklausų metu. Trečdalis nuomone, reikia tiksliau reglamentuoti specialistų veiksmus apklausose. 11 VTAS nurodė, kad trūksta metodikų, pasitarimų, mokymų dėl dalyvavimo vaiko apklausose. 2010–2012 m. nė vienas iš 7 audituotų skyrių specialistas nekėlė kvalifikacijos dėl vaiko atstovavimo baudžiamajame procese ar dalyvavimo vaiko apklausose. Tikslinga organizuoti VTAS tokius mokymus.

- VTAS formaliai atstovauja vaikui baudžiamajame procese.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2010 m. ataskaita, 22 p.

⁵¹ Sudarytas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012-01-31 įsakymu Nr. 1R-30 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso priežiūros komiteto sudarymo“. Į komitetą įeina Teisės instituto, Mykolo Romerio universiteto, Vilniaus universiteto, prokuratūros, policijos, Vidaus reikalų ministerijos, Teisėjų tarybos, Nacionalinės teismų administracijos atstovai.

VTAS nurodė, kad neretai specialistų dalyvavimas baudžiamajame procese yra formalus, nes neaišku, kokiam vaikui turės VTAS atstovauti, skyrius įtraukiamas proceso metu, paaiškėjus, kad byloje yra vaikas, specialistas kviečiamas tą pačią dieną telefonu ir kt. Vaiko apklausos būtų organizuojamos kokybiškiau ir geriau būtų apsaugoti vaiko interesai, jei būtų: aiškiai reglamentuota VTAS specialistų procesinė padėtis; parengtos vaiko teisių apsaugos specialistų dalyvavimo vaiko apklausose metodinės rekomendacijos; periodiškai organizuojami bendri policijos ar prokuratūros ir VTAS pasitarimai; vykdomi VTAS specialistų mokymai.

2. Ar tinkamai organizuojama vaikų, dalyvaujančių biomediciniuose tyrimuose, apsauga?

Lietuvos bioetikos komiteto duomenimis, per 2008–2012 m. 9 mėn. išduoti 92 leidimai⁵² atlikti biomedicinius tyrimus⁵³, kuriuose dalyvavo daugiau kaip 52 tūkst. vaikų⁵⁴.

Audito metu laikėmės nuostatos, kad vaiko, kuris dalyvauja biomediciniuose tyrimuose, apsauga organizuota tinkamai, kai:

- vaiko įstatyminiai atstovai⁵⁵ sutinka, kad vaikas dalyvautų biomediciniuose tyrimuose;
- vaikas, atsižvelgiant į jo amžių, brandumą, sugebėjimą suformuluoti savo pažiūras, sutinka dalyvauti biomediciniuose tyrimuose;
- užtikrinama biomedicinių tyrimų, kuriuose dalyvauja vaikai, kontrolė.

2.1. Sutikimų vaikui dalyvauti biomediciniuose tyrimuose paėmimas ne visais atvejais organizuotas tinkamai

Patikrinę 6 tyrimų⁵⁶, kuriuose dalyvavo 95 vaikai, dokumentus ir atlikę 60 VTAS apklausą, nustatėme, kad:

- Ne visada buvo abiejų tėvų sutikimai vaikui dalyvauti biomediciniuose tyrimuose, dalis sutikimų – netinkami.

Biomedicinių tyrimų etikos įstatyme⁵⁷ numatyta, kad, jeigu tiriamasis yra nepilnametis, asmens sutikimą atlikti biomedicininį tyrimą duoda abu tėvai ar įstatyminiai nepilnamečio

⁵² Lietuvos Respublikos biomedicinių tyrimų etikos įstatymas, 2000-05-11 Nr. VIII-1679, 12 str.: biomedicininiai ne vaistinio preparato tyrimai gali būti atliekami tik leidus bioetikos komitetams (Lietuvos bioetikos komitetui, regioniniams biomedicinių tyrimų etikos komitetams (Vilniaus ir Kauno)), o atliekant klinikinius vaistinio preparato tyrimus leidus Valstybinei vaistų kontrolės tarnybai ir turint Bioetikos komiteto pritarimo liudijimą.

⁵³ Ten pat, 2 str., 1 d. (2007-04-03 Nr. X-1074 redakcija): biomedicininiai tyrimai – biomedicinos mokslų hipotezių patikrinimas mokslo tiriamaisiais metodais ir žmogaus sveikatos ypatumų pažinimo plėtojimas.

⁵⁴ Dauguma (90 proc.) šių tyrimų yra epidemiologiniai tyrimai (anketinės apklausos, stebėjimo tyrimai), kuriuose nėra atliekamos jokios fizinės intervencijos. Klinikiniuose vaistinio preparato tyrimuose pagal pateiktas paraiškas galėjo dalyvauti 710 vaikų.

⁵⁵ Vadovaujantis Civilinio kodekso 3.163 str., nepilnamečių vaikų teisių įgyvendinimą užtikrina tėvai, o vaikų, kurie likę be tėvų globos, teises užtikrina globėjas (rūpintojas).

⁵⁶ vykdytų 2009–2011 m. laikotarpiu.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos biomedicinių tyrimų etikos įstatymas, 2000-05-11 Nr. VIII-1679, 7 str.

atstovai⁵⁸. Išnagrinėję biomedicininį tyrimų bylose pateiktus dokumentus nustatėme, kad 25 proc. audituotų atvejų sutikimą davė tik vienas iš tėvų ir bylose nebuvo jokių dokumentų, įrodančių, kad vaikas turi tik vietą įstatyminį atstovą.

Pavyzdys

Tyrimė „NOPHA-ALL 2008 gydymo protokolas vaikų (1.0-17.9 metų amžiaus) ir jaunų suaugusiųjų (18–45 metų amžiaus) ūmiai limfoblastinei leukemijai gydyti“ 22 (39 proc.) atvejais iš 56 sutikimą davė tik vienas iš tėvų. Kai kuriuose informuoto asmens sutikimo formose prie parašui padėti skirtos vietos yra priedašų „tėtis kartu negyvena“, „vieniša mama“ ir pan., kitose, nors pasirašo tik vienas iš tėvų, pastabų iš viso nėra.

Kai kurie sutikimai paimti netinkamai, pvz.: neaišku, kas pasirašė ant sutikimų, nes nėra parašyti tėvų vardai ir pavardės, kai kuriuose sutikimuose užpildyti ne visi privalomi laukai.

- **Nenumatyta vaiko sutikimo paėmimo procedūra.**

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje⁵⁹ ir Civiliniame kodekse⁶⁰ įtvirtinta vaiko teisė laisvai, tiesiogiai arba per atstovą, išreikšti savo nuomonę visais su juo susijusiais klausimais. Į ją turi būti atsižvelgiama, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams. Vaiko sutikimo dalyvauti biomedicininuose tyrimuose paėmimas nenumatytas Biomedicininų tyrimų etikos įstatyme, o poįstatyminiuose teisės aktuose⁶¹ vaiko sutikimo ėmimo procedūra nereglamentuota.

Išnagrinėję biomedicininį tyrimų bylose pateiktus dokumentus, nustatėme, kad:

- Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba⁶² pateikė išaiškinimą, kad vaikai nuo 16 metų patys turėtų pasirašyti sutikimo formą, todėl visais atvejais iš vaikų nuo 16 metų rašytiniai sutikimai buvo paimti;

- tais atvejais, kai tyrimuose dalyvavo vaikai nuo 9 iki 16 metų amžiaus (14 atvejų), bylose nebuvo jokios dokumentuotos medžiagos apie jų sutikimą dalyvauti biomedicininuose tyrimuose.

ES rekomendacijose⁶³ nurodyta, kad vaiko rašytinį sutikimą pageidautina gauti, kai vaikas moka skaityti ar rašyti (yra mokyklinio amžiaus, gali būti nuo 6 ar 7 metų), o vaiko sutikimo paėmimo procedūrą (kaip vaikui buvo pateikta informacija ir jo duoti atsakymai) rekomenduojama dokumentuoti. Rekomendacijose numatyta, kad sutikimų ėmimas yra nuolatinis ir dinamiškas procesas, jis neapsiriboja

⁵⁸ Pastaba: pagal Valstybinės vaistų kontrolės tarnybos prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos 2010-10-27 raštą Nr. 2R-1.22-1095 „Dėl nepilnamečių įtraukimo į tyrimą“, jei tėvai gyvena skyriumi (pripažinus santuoka negaliojančia, nutraukus santuoką, teismui priėmus sprendimą dėl separacijos, vaikui gimus nesusituokusiems tėvams ir šiems kartu negyvenant), sutikimą dėl vaiko dalyvavimo tyrimė duoda vienas įstatyminis atstovas.

⁵⁹ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (ratifikuota 1995-07-03 įstatymu Nr. I-983), 12 str.

⁶⁰ Civilinis kodeksas, 3.164 str. 1 d.

⁶¹ Gerosios klinikinės praktikos taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1998-06-12 įsakymu Nr. 320, 4.8.12 p.; Pritarimo atlikti klinikinį vaistinio preparato tyrimą liudijimų ir leidimų atlikti klinikinį vaistinio preparato tyrimą išdavimo, tyrimų atlikimo ir kontrolės tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2006-05-31 Nr. V-435 (2009-04-08 Nr. V-262 redakcija), 18.1-18.3 p.

⁶² Valstybinės vaistų kontrolės tarnybos prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos 2010-10-27 raštas Nr. 2R-1.22-1095 „Dėl nepilnamečių įtraukimo į tyrimą“.

⁶³ Ethical considerations for clinical trials on medicinal products conducted with the paediatric population. URL: ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/fp7/docs/ethical-considerations-paediatrics_en.pdf; Clinical investigation of medicinal products in the paediatric population. ICH E11. CPMP/ICH/2711/99. URL: http://www.emea.europa.eu/docs/en_GB/document_library/Scientific_guideline/2009/09/WC500002926.pdf

vienkartiniu veiksniu, t. y. sutikimo paėmimu prieš vaiko įtraukimą į tyrimą. Tyrėjas⁶⁴ turėtų nuolat vertinti vaiko sugebėjimą suprasti informaciją, jo brandos lygį ir galimybę tyrimo eigoje pareikšti savo norą. Taip pat būtina periodiškai pasitikslinti dėl duoto vaiko sutikimo.

Siekiant užtikrinti tinkamą Konvencijos įgyvendinimą, Biomedicininų tyrimų etikos įstatyme tikslinga reglamentuoti, kad būtų paimtas vaiko, kuris sugeba suformuluoti savo pažiūras, sutikimas, o kituose teisės aktuose išsamiau reglamentuoti nuo kokio amžiaus sutikimas gali būti paimtas, vaiko nuomonės išklausoimo ir sutikimo paėmimo būdą (žodinis ar rašytinis sutikimas) ir procedūrą. Manome, kad vaiko sutikimo procesas turėtų būti dokumentuotas.

- **VTAS dalyvavimas biomedicininų tyrimų procese yra formalus ir perteklinis.**

Įstatyme⁶⁵ nustatyta, kad be abiejų įstatyminių nepilnamečio atstovų sutikimų turi būti gautas ir VTAS sutikimas dėl vaiko dalyvavimo biomedicininiam tyrimo. Ši įstatymo norma nevykdoma, nes per 2008–2012 9 mėn. laikotarpį VTAS sutikimai buvo išduoti tik 88⁶⁶ vaikams, tai sudaro 0,1 proc. visų biomedicininuose tyrimuose dalyvavusių vaikų. Nustatyta, kad:

- Vilniaus miesto savivaldybės VTAS⁶⁷ išdavė sutikimą dalyvauti tyrimo vaikams, kurie gyvena kitose (Jurbarko, Mažeikių, Kretingos, Klaipėdos, Šilalės) savivaldybėse⁶⁸;
- VTAS sutikimas gautas jau vaikus įtraukus į tyrimą, pvz., biomedicininis tyrimas pradėtas 2009 m., o VTAS sutikimas dėl vaikų dalyvavimo tyrimo gautas 2012 m.

88 proc. apklaustų VTAS neaišku arba iš dalies aišku, kokius vertinimus jie privalo atlikti prieš duodami sutikimą vaikui dalyvauti biomedicininiam tyrimo. Pažymėtina, kad VVTAIT audito metu pateikė išaiškinimą⁶⁹, kad „nėra kriterijų, kuriuos turėtų vertinti VTAS, o suinteresuotos institucijos⁷⁰ vieningai sutaria tik dėl to, kad VTAS nėra kompetentingas ir negali vertinti medicininio biomedicininų tyrimų aspekto, todėl VTAS galėtų išduoti sutikimą tais atvejais, kai yra leidimas⁷¹ atlikti tyrimą, įstatyminių atstovų ir vaiko sutikimas“.

Sveikatos apsaugos ministerija audito metu parengė Biomedicininų tyrimų etikos įstatymo 7 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą, kuriuo siekiama tiksliau apibrėžti sutikimus duodančius

⁶⁴ Lietuvos Respublikos biomedicininų tyrimų etikos įstatymas, 2000-05-11 Nr. VIII-1679, 2 str., 14 d. (2007-11-15 Nr. X-1325): „tyrėjas – gydytojas ar asmuo, kuris gali atlikti biomedicininį tyrimą, nes turi atitinkamą išsilavinimą ir pacientų priežiūros patirties. Tyrėjas atsako už biomedicininį tyrimą, atliekamą tyrimo vietoje“.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos biomedicininų tyrimų etikos įstatymas, 2000-05-11 Nr. VIII-1679, 7 str. 2 d.

⁶⁶ Vilniaus m. VTAS klausimynne nenurodė vaikų skaičiaus, kuriems išdavė sutikimą dalyvauti biomedicininuose tyrimuose. Valstybės kontrolės duomenimis (pagal patikrintus leidimus), vaikų skaičius, kuriems Vilniaus m. VTAS išdavė sutikimą, yra apie 60.

⁶⁷ Vilniaus m. savivaldybės administracijos Socialinių reikalų ir sveikatos departamento Vaiko teisių apsaugos skyriaus raštai: 2012-03-09 Nr. A732-1550 (2.13.2.8-SR6) ir 2012-08-06 Nr. A732-4979 (2.13.2.45-AD15).

⁶⁸ Vaikų ligoninės VšĮ VU ligoninės Santariškių klinikų filialo 2012-09-12 elektroniniu būdu pateikta informacija.

⁶⁹ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2012-08-22 raštas Nr. S-3665 „Dėl biomedicininų tyrimų su nepilnamečiais“.

⁷⁰ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga ir Teisingumo ministerija.

⁷¹ VTAS pateikiamas Lietuvos bioetikos komiteto, regioninio biomedicininų tyrimų etikos komiteto išduotas leidimas, o klinikinių vaistinių tyrimų atveju, Valstybinės vaistų kontrolės tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos leidimas bei Lietuvos bioetikos komiteto pritarimas dėl biomedicininio tyrimo.

subjektus ir VTAS funkcijas. Suinteresuotos institucijos⁷² pateikė priešingas nuomones dėl to, kaip turėtų būti keičiamas minėtas straipsnis (žr. 4 priedą)⁷³. Daugumos (82 proc.) apklaustųjų VTAS nuomone, jiems netikslinga duoti sutikimus dėl vaikų dalyvavimo biomediciniuose tyrimuose, nes sutikimus duoda įstatyminiai atstovai, o VTAS nėra kompetentingi vertinti medicininius aspektus. Pažymėtina, kad visose ES valstybėse, išskyrus Lietuvą, sutikimą duoda tik įstatyminiai vaiko atstovai ir pats vaikas, o kitos institucijos į šį procesą nėra įtraukiamos.

Atsižvelgiant į tai, kad užtikrinti vaikų interesų apsaugą biomediciniųjų tyrimų procese privalo kitos kompetentingos institucijos – Lietuvos bioetikos komitetas, regioniniai biomediciniųjų tyrimų etikos komitetai, Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba, be to, yra gaunamas įstatyminių atstovų sutikimas, VTAS sutikimas biomediciniuose tyrimuose yra perteklinis. VTAS galėtų gauti informaciją apie vaikus, dalyvaujančius klinikiniuose vaistinio preparato tyrimuose, ir, atsižvelgdamas į turimą informaciją apie šeimą (socialinės rizikos, signalinė šeima, globojamas vaikas), skirti didesnę dėmesį vaikui.

2.2. Biomedicininiai tyrimai, kuriuose dalyvauja vaikai, nepakankamai kontroliuojami

Lietuvos bioetikos komitetas, regioniniai biomediciniųjų tyrimų etikos komitetai ir Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba turi užtikrinti biomediciniųjų tyrimų kontrolę ir pacientų gerovę⁷⁴. Minėtos institucijos per 2009–2012 m. 9 mėn. nepatikrino nė vieno tyrimo, kuriame dalyvavo vaikai. Lietuvos bioetikos komitetas nevykdė planinių patikrinimų⁷⁵ tyrimų centruose, o vykstančių tyrimų priežiūrą atliko analizuodamas gautas ketvirtines ir metines tyrimų saugumo ataskaitas. Atsižvelgdamas, į Sveikatos apsaugos ministerijos rekomendacijas griežtinti biomediciniųjų tyrimų kontrolę, Lietuvos bioetikos komitetas parengė ir 2012-10-29 patvirtino Biomediciniųjų tyrimų etinės priežiūros tvarkos aprašą. Pažymėtina, kad Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba numatė 2012 m. gruodžio mėn. atlikti 1 biomedicininio tyrimo, kuriame dalyvauja vaikai, patikrinimą. Regioniniai biomediciniųjų tyrimų etikos komitetai patikrinimų tvarkos neturi, nors jų išduoti leidimai sudaro 58 proc. visų leidimų⁷⁶.

⁷² Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga ir Teisingumo ministerija.

⁷³ Sveikatos apsaugos ministerijos 2012-08-24 raštas Nr. (1.19-11)10-6960.

⁷⁴ Biomediciniųjų tyrimų etikos įstatymas, 2000-05-11 Nr. VIII-1679, 13 str. ir 14 str. (2007-11-15 Nr. X-1325 redakcija): Bioetikos komitetas ir regioniniai biomediciniųjų tyrimų etikos komitetai atlieka biomediciniųjų tyrimų etinę priežiūrą. Pagal Pritarimo atlikti klinikinį vaistinio preparato tyrimą liudijimų ir leidimų atlikti klinikinį vaistinio preparato tyrimą išdavimo, tyrimų atlikimo ir kontrolės tvarkos aprašą, patvirtintą sveikatos apsaugos ministro 2006-05-31 įsakymu Nr. V-435 (2009-04-08 Nr. V-262 redakcija), Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba atlieka geros klinikinės praktikos inspekcijas.

⁷⁵ Lietuvos bioetikos komitetas vykdė tik neplaninius patikrinimus pagal gautus skundus – per 2009–2011 m. Lietuvos bioetikos komitetas pagal skundą patikrino 1 biomedicininį tyrimą nesusijusi su vaikais.

⁷⁶ Lietuvos bioetikos komitetas išdavė 9 (10 proc.) leidimus ir 32 pritarimų liudijimus, regioniniai biomediciniųjų tyrimų etikos komitetai – 53 (58 proc.) leidimus, Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba – 30 (33 proc.) leidimų, iš viso iš 92 leidimai atlikti biomediciniuosius tyrimus, kuriuose dalyvauja vaikai.

Lietuvos bioetikos komiteto nuomonė

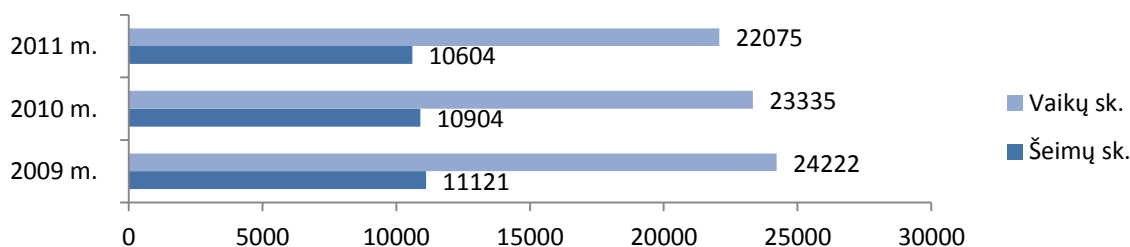
Atsižvelgiant į užsienio šalių praktiką (kitose Europos šalyse etikos komitetų vykdoma priežiūra apsiriboja gaunamų pranešimų apie nepageidaujamus reiškinius, periodinių saugumo pranešimų, tyrimo dokumentų esminių pataisų, metinių ataskaitų peržiūra) bei į turimus finansinius ir žmogiškuosius išteklius, regioniniams biomedicininė tyrimų etikos komitetams galimybės vykdyti planinius patikrinimus tyrimo centruose yra labai ribotos.

Biomedicininė tyrimų kontrolė būtų efektyvesnė, jei Lietuvos bioetikos komitetas ir regioniniai biomedicininė tyrimų etikos komitetai atliktų biomedicininė tyrimų planinius patikrinimus.

3. Ar tinkamai organizuotas darbas su socialinės rizikos šeimomis ir socialinės rizikos vaikais?

Į socialinės rizikos šeimų⁷⁷ apskaitą įtrauktų šeimų ir jose augančių vaikų skaičius dėl gyventojų skaičiaus mažėjimo nuo 2009 m. nežymiai mažėja (žr. 3 pav.).

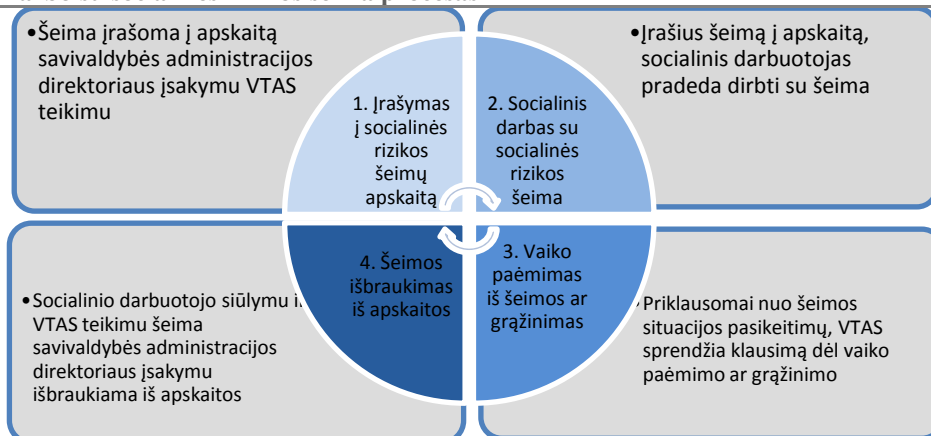
3 pav. Socialinės rizikos šeimų skaičiaus pokyčiai 2009–2011 m.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SADM duomenis.

Darbas su šeima pradedamas VTAS gavus pranešimą iš įvairių šaltinių apie galimai pažeidžiamas vaikų teises. VTAS patikrina gautą informaciją ir sprendžia ar šeimą įtraukti į socialinės rizikos šeimų apskaitą. Darbo su socialinės rizikos šeima procesą pateikiame 4 pav.

4 pav. Darbo su socialinės rizikos šeima procesas

Šaltinis – Valstybės kontrolė.

⁷⁷ Socialinės rizikos šeima – šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl iškyla pavojus vaikų fiziniams, protiniams, dvasiniams, doroviniams vystymuisi bei saugumui. Socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba). Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2 str.

Prevenčinį darbą su nusikalsti linkusiu ar elgesio problemų turinčiu socialinės rizikos vaiku⁷⁸ pirmiausiai vykdo mokykla, prevencines priemones organizuoja policija, kai kuriose savivaldybėse – ir VTAS atstovai. Vaikams, kurie: padarė teisės pažeidimus⁷⁹ ir jei nėra sulaukę amžiaus nuo kurio teisinė atsakomybė yra taikoma (arba ši atsakomybė nėra pritaikyta); kurių elgesys daro žalą ar kelia pavojų jam pačiam ar aplinkiniams; kuris nuolat nesimoko ar nelanko mokyklos gali būti skiriamos vaiko minimalios ar vidutinės priežiūros priemonės⁸⁰. Tokiems vaikams gali būti taikoma pagalba⁸¹, skirta vaiko socializacijai, ugdymui ir kuri padėtų vaikui įveikti susiformavusį ydingą elgesį, išsiugdyti prasmingo individualaus ir visuomeninio gyvenimo sampratą.

Audito metu laikėmės nuostatos, kad darbas su socialinės rizikos šeimomis ir rizikos vaikais yra organizuotas tinkamai, kai:

- Savivaldybių ir valstybės lygmeniu apskaitomos visos socialinės rizikos šeimos kriterijus atitinkančios šeimos, vedama socialinės rizikos vaikų apskaita.
- VTAS informaciją apie galimus vaiko teisių pažeidimus iš sveikatos priežiūros įstaigų gauna visais atvejais ir operatyviai.
- Tinkamai įvertintas šeimos poreikis gauti socialines paslaugas, tinkamai parengtas ir vykdomas darbo su šeima planas, jis derinamas su VTAS, socialinių paslaugų tinklas savivaldybėje patenkina esamą poreikį paslaugoms.
- visose savivaldybėse vykdomas vaiko teisių pažeidimų prevencinės priemonės su socialinės rizikos šeimomis ir socialinės rizikos vaikais, tinkamai taikomos vaiko minimalios priežiūros priemonės, kurios vykdomos ir kontroliuojamos.

3.1. VTAS ne visada gauna informaciją apie galimai pažeistas vaiko teises iš sveikatos priežiūros įstaigų

Sveikatos priežiūros įstaigos, turinčios duomenų apie nepilnamečius, likusius be tėvų globos, taip pat apie būtinumą ginti nepilnamečių teises ir interesus, pagal Civilinio kodekso 3.250 straipsnį privalo apie tai nedelsdami informuoti valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją pagal vaiko gyvenamąją vietą ar savo buvimo vietą. Ne visais atvejais VTAS tokią informaciją iš sveikatos

⁷⁸ Socialinės rizikos vaikas – vaikas, kuris valkatauja, elgetauja, nelanko mokyklos ar turi elgesio problemų mokykloje, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, yra įsitraukęs ar linkęs įsitraukti į nusikalstamą veiklą, kuris yra patyręs ar kuriam kyla pavojus patirti psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, smurtą šeimoje ir dėl šių priežasčių jo galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos.

⁷⁹ Baudžiamosios teisės ar administracinio teisės pažeidimo pobūdžio veikas.

⁸⁰ Vaiko minimali ir vidutinė priežiūra – vaikui teikiama švietimo ar kita pagalba ir kitos paslaugos, kuriomis siekiama teigiamų jo elgesio pokyčių. Vaiko minimalios priežiūros priemonė – vaikui taikomas įpareigojimas, kurį vykdančiam vaikui teikiama švietimo pagalba, dienos socialinės priežiūros ir kitos paslaugos neatskiriant vaiko nuo jo atstovų pagal įstatymą.

⁸¹ Socialinė, pedagoginė, psichologinė, specialiosios pedagoginės, informacinė.

priežiūros įstaigų gauna: Raseinių r. VTAS 2009–2012 m. 5 kartus negavo pranešimo dėl galimo vaiko teisių pažeidimo (2 kartus 2009 m., po 1 kartą 2010, 2011 ir 2012 m.).

Pavyzdys

Vaikas, apsinuodijęs motinai išrašytais medikamentais, 2 kartus per 3 mėn. pateko į rajono gydymo įstaigą, iš kurios abiem atvejais reanimobiliu buvo išvežtas į Kauno medicinos universiteto klinikų Vaikų ligų kliniką. Rajono gydymo įstaiga informacijos apie galimą vaiko teisių pažeidimą VTAS neteikė abiem atvejais, o skyrius informaciją gavo iš Kauno medicinos universiteto klinikų Vaikų ligų klinikos po antrojo apsinuodijimo atvejo. Mūsų nuomone, vaikui pirmąkart patekus į rajono gydymo įstaigą, ši turėjo informuoti VTAS.

Sveikatos apsaugos ministerijos nuomone, informaciją apie vaiko būklę ar galimai pažeidžiamas jo teises ir interesus sveikatos priežiūros įstaigos neprivalo visuomet pranešti VTAS, nes teisės aktai neįpareigoja asmens sveikatos priežiūros įstaigų pranešti VTAS apie kiekvieną vaiką, atvykusį į gydymo įstaigą su vienais ar kitais sužalojimais ir sveikatos sutrikimais ir privalo, be paciento sutikimo, neatskleisti konfidencialios informacijos apie jo sveikatos būklę. Tuo tarpu CK 3.250 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta pareiga visoms institucijoms ir asmenims, taigi ir gydymo įstaigoms, visais atvejais ir netaikant jokių išimčių, nedelsiant informuoti valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją apie galimus vaiko teisių pažeidimus. Teisingumo ministerijos ir VVTAIT nuomone CK 3.250 straipsnio 1 dalies normos privalomumas sietinas su ypatingai jautrios socialinės grupės – vaikų – teisių ir interesų apsauga, todėl tokios informacijos pateikimas nelaikomas teisės į privataus gyvenimą pažeidimu ar neteisėtu konfidencialios informacijos apie asmens sveikatos būklę paskleidimu. Sveikatos priežiūros įstaigai pranešus tik policijai, gali būti pažeidžiamos vaiko teisės, – policija sprendžia baudžiamojo ar administracinio persekiojimo tikslingumo klausimą, bet neturi kompetencijos nustatyti paslaugų ar globos (rūpybos) poreikio vaikui nustatymo klausimų. Sveikatos priežiūros įstaigų įstatymo 45 straipsnio 5 punkte nurodyta, kad asmens sveikatos priežiūros įstaigai privaloma teikti informaciją apie pacientą (tame tarpe ir vaiką) valstybės institucijoms ir kitoms įstaigoms Sveikatos apsaugos ministerijos nustatyta tvarka, o sveikatos apsaugos ministro įsakymu patvirtintoje tvarkoje⁸² įtvirtinta, kad Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų numatytais atvejais sveikatos priežiūros įstaiga informaciją apie pacientą pateikia savo iniciatyva ir be paciento sutikimo.

Siekiant išvengti teisės aktų skirtingo interpretavimo ir taikymo bei remiantis CK 3.250 straipsniu tikslinga patikslinti ir papildyti minėtos tvarkos⁸³ 8 punktą nuostata, jog sveikatos priežiūros įstaigos informaciją apie pacientą VTAS pateikia savo iniciatyva ir be paciento sutikimo visais galimais vaiko teisių pažeidimo atvejais.

⁸² Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001-02-01 įsakymu Nr. 65 patvirtintos Informacijos apie pacientą valstybės institucijoms ir kitoms įstaigoms teikimo tvarkos 8 p.

⁸³ Ten pat.

3.2. Netinkama socialinės rizikos vaikų ir socialinės rizikos šeimų apskaita

Audito metu laikėmės nuostatos, kad:

- socialinės rizikos vaikų apskaita tinkama, kai visos savivaldybės vienodai kaupia duomenis apie visus socialinės rizikos vaikus, informacija apie juos kaupiama centralizuotai (pvz. SPIS);
- socialinės rizikos šeimų apskaita tinkama, kai savivaldybėse apskaitomos visos socialinės rizikos šeimos kriterijus atitinkančios šeimos, informacija apie jas ir jose augančius vaikus kaupiama centralizuotai (SPIS), socialinės rizikos šeimos apskaitoje yra diferencijuotos pagal problemų sudėtingumą.

Ne visos savivaldybės kaupia duomenis apie socialinės rizikos vaikus

VTAS kaupia ir pateikia SPIS duomenis tik apie socialinės rizikos šeimose augančius vaikus, tačiau ne visi šiose šeimose augantys vaikai ir ne tik šie vaikai yra socialinės rizikos vaikai. Teisės aktai VTAS neįpareigoja kaupti duomenis apie socialinės rizikos vaikus, nenustatyta tokių vaikų apskaitos tvarka, todėl informacija apie rizikos vaikus nekaupiama centralizuotai SPIS. Tik beveik pusė savivaldybių, siekdamos tinkamai organizuoti pagalbą vaikui ir vykdyti prevencines priemones, veda jų teritorijoje gyvenančių socialinės rizikos vaikų apskaitą – 31 savivaldybėje iš viso buvo apie 5 tūkst. socialinės rizikos vaikų⁸⁴. JTO Vaiko teisių komitetas prašo visų valstybių, ratifikavusių Vaiko teisių konvenciją, pateikti atitinkamus statistinius duomenis apie tokius vaikus.

Pavyzdys

Periodinių ataskaitų rengimo gairėse JTO Vaiko teisių komitetas prašo pateikti atitinkamai suskirstytus statistinius duomenis apie vaikus, kurie: vartoja narkotikus ir dalyvauja neteisėtoje jų gamyboje ir prekyboje; vartoja alkoholį, tabaką, nelanko mokyklos ir kt.

Siekiant tinkamai organizuoti darbą su vaiku kiekviena savivaldybė turėtų žinoti, kiek socialinės rizikos vaikų yra jos teritorijoje. Turėtų būti nustatyta socialinės rizikos vaikų apskaitos tvarka, nes valstybės ir savivaldybės lygiu valdant išsamią ir patikimą informaciją apie šiuos vaikus galima suformuoti tinkamą valstybės vaiko gerovės politiką ir priimti pagrįstus sprendimus vaiko teisių apsaugos srityje.

Socialinės rizikos šeimų apskaita turi trūkumų

Nustatėme, kad socialinės rizikos šeimų apskaita neužtikrina visos ir patikimos informacijos kaupimo savivaldybės ir valstybės lygiuose:

- Centralizuotai kaupiami ne visi duomenys apie socialinės rizikos šeimas.

⁸⁴ 2012-09-01 duomenimis.

Pagal apklausos rezultatus daugiau kaip pusė VTAS veda du sąrašus: socialinės rizikos ir signalinių šeimų. Signalinių šeimų sąrašuose 2012 m. spalio 1 d. duomenimis buvo 1430 šeimų, jose augo 2727 vaikai. Tačiau duomenys apie šias šeimas ir vaikus nekaupiami centralizuotai SPIS.

Pavyzdys

Vilniaus m. 2012 m. spalio 1 d. buvo 569 socialinės rizikos šeimos, jose augo 868 vaikai, signalinių šeimų buvo šiek tiek mažiau - 351, jose augo 602 vaikai

VTAS paaiškinimu signalinių šeimų sąrašai sudaromi todėl, kad jose problemų pobūdis kiek mažesnis, nei socialinės rizikos šeimose (gautas tik vienas pranešimas apie galimus vaiko teisių pažeidimus, stebima, ar situacija šeimoje nepablogėjo, ar šeima pati gali susitvarkyti su savo problemomis ir pan.).

VTAS paaiškinimas ir nuomonė

Vaiko teisių apsaugos skyriuje nuo pat pradžių buvo vedami neformalūs sąrašai signalinių šeimų. 2010 metais skyriuje buvo priimtas sprendimas įvesti apskaitos žurnalą, į kurį yra įrašoma signalinė šeima, įrašymo data ir įrašymo priežastis. Sprendimą dėl šeimos įrašymo į signalinių šeimų sąrašą priima seniūnijos socialinis darbuotojas darbu su socialinės rizikos šeimomis, kuris gerai pažįsta minėtą šeimą ir geriausiai žino, kaip galima padėti šeimai sustiprinant prevencinį darbą. Apie tokią šeimą Skyrius yra informuotas moralinių-buitinių gyvenimo sąlygų patikrinimo aktu, patvirtintu savivaldybės administracijos direktoriaus. įsakymu, ir stebi darbuotojo darbą su minėta šeima. Jeigu šeimos problemos gilėja, šeimos nariai negali savarankiškai spręsti savo problemų, o vaikų nepriežiūra pasireiškia labai intensyviai, tada tokia šeima iš signalinių šeimų sąrašo yra įrašoma į socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą. Skyriaus manymu, signalinių šeimų sąrašas yra būtinas, nes tokiuose sąrašuose atsiranda ir išsilavinę žmonės, pasiturinčios šeimos, kurios susiduria su įvairiomis problemomis ir reikalauja specialistų pagalbos. Kadangi tokių šeimų apskaita neregamentuota jokiais teisės aktais, tokį sąrašą vedame savarankiškai. Manytume, kad reglamentuoti signalinių šeimų apskaitą būtina reikėtų, nes socialinės paslaugos vis tiek yra teikiamos, nustatomas socialinių paslaugų poreikis ir yra organizuojama pagalba. Siūlytume signalinių šeimų įrašymą supaprastinti (skirtingai nuo socialinės rizikos šeimų apskaitos) į signalinių šeimų apskaitą šeimos galėtų būti įrašomos VTAS vedėjo įsakymu (kalba netaisyta).

- Signalinės ir socialinės rizikos šeimos kriterijai iš esmės nesiskiria.

Sprendimas dėl šeimos įtraukimo į signalinių šeimų sąrašą priimamas, atsižvelgiant į gautą informaciją ir šeimoje esančią situaciją – taigi jis subjektyvus. Peržiūrėję signalinių šeimų bylas nustatėme, kad dauguma (67 proc.) jų (išskyrus įrašytas dėl skurdo) pagal vyraujančių problemų pobūdį atitinka socialinės rizikos šeimos kriterijus.

Pavyzdžiai

1. S.R. šeima į signalinių šeimų sąrašą įrašyta nuo 2009 m., joje auga 2 vaikai. Priežastis - socialinių įgūdžių stoka, moteris turi priklausomybę nuo narkotikų ir alkoholio, turi psichologinių problemų, niekur nedirba. Bylos informacija rodo, kad motina vartoja narkotikus, alkoholį, gydėsi psichiatrinėje ligoninėje, linkusi į savižudybę, serga depresija. Kai motina geria, vaikus, prižiūri jos sesuo ar močiutė. Motinai nepavyksta išsigydyti nuo priklausomybės.

2. K.S šeima 2007 m. buvo įrašyta į signalinių šeimų sąrašą dėl motinos alkoholio vartojimo ir vaikų nepriežiūros. Darbas su šeima nevyko, nes jokios informacijos apie šeimą nebuvo nuo 2008 m. Šeima 2012 m. išbraukta iš signalinių šeimų sąrašo gavus informaciją, kad gyvena kitoje savivaldybėje.

Kadangi įtraukimo į signalinių šeimų sąrašą kriterijai iš esmės atitinka socialinės rizikos šeimų kriterijus, galime teigti, kad tose savivaldybėse, kurios veda du sąrašus, yra 25 proc. daugiau socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų, nei įtraukta į centralizuotą apskaitą.

- Delsiama šeimą įtraukti į socialinės rizikos šeimų apskaitą.

Norvegijoje, gavus pranešimą apie galimą vaiko teisių pažeidimą šeimoje, išsamus tyrimas turi būti atliktas ne vėliau kaip per 3 mėn.⁸⁵ Lietuvoje toks laikotarpis nenumatytas. Nustatėme atvejų, kai nuo gauto pranešimo apie galimai pažeidžiamas vaikų teises VTAS rinko informaciją apie šeimą apie 3–5 metus, todėl socialinis darbas su šeima pradėtas pavėluotai.

Pavyzdžiai

J. D. šeima žinoma nuo 2003 m., kai VTAS gavo pirmą pranešimą – socialinės pedagogės raštą apie motinos girtavimą ir amoralų gyvenimo būdą. Praėjus dviem metams (2005 m.) VTAS gauna antrą pranešimą raštą iš policijos, kad motina girta, vaikas paliktas be priežiūros, surašytas protokolas. Praėjus dar dviem metams (2007 m.) VTAS siūlo įrašyti šeimą į apskaitą. Šeima įrašyta į apskaitą 2007 m. gruodžio mėn. 2008 m. sausio mėn. socialinis darbuotojas pradėjo dirbti su šeima. Nuo pirmojo pranešimo (2003 m.) iki įrašymo į apskaitą ir socialinio darbo pradžios (2008 m.) praėjo beveik 5 metai.

Siekiant tinkamos socialinės rizikos šeimų apskaitos ir rezultatyvaus darbo su šeima organizavimo, reikia tobulinti socialinės rizikos šeimų apskaitos tvarką: nustatyti terminą, per kurį būtų atliktas tyrimas dėl galimo vaiko teisių pažeidimo ir priimtas sprendimas dėl šeimos įtraukimo į socialinės rizikos šeimų apskaitą, diferencijuoti socialinės rizikos šeimas pagal problemų pobūdį ir rizikos vaiko saugumui lygį (išnyktų būtinybė apskaityti signalines šeimas) ir priklausomai nuo to organizuoti darbą su jomis.

3.3. Darbas su socialinės rizikos šeimomis ne visada yra rezultatyvus

Siekiant socialinės rizikos šeimai padėti spręsti savo problemas, jai teikiamos socialinės paslaugos⁸⁶. Šias paslaugas teikia savivaldybių socialinės paramos centruose ar seniūnijose dirbantys socialiniai darbuotojai, įvairios nevyriausybines organizacijos, tame tarpe gaunančios valstybės finansavimą projektinei veiklai pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos programą „Šeimos gerovės ir vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimas“. Darbas su socialinės rizikos šeimomis finansuojamas valstybės biudžeto lėšomis⁸⁷, tačiau kai kurios savivaldybės (pvz.: Jonavos r., Marijampolės, Kauno m., Vilniaus m.) finansuoja iš savo biudžeto transporto, ryšio ir kt. paslaugas bei dalies socialinių darbuotojų atlyginimų.

Kiekvienais metais mažėja šeimų, kurios išbraukiamos iš socialinės rizikos šeimų apskaitos dėl to, kad išnyko priežastis dėl kurios šeima buvo įrašyta į šią apskaitą – 2009 m. išbraukta 788 šeimos, 2010 m. – 750, 2011 m. – 669. Dauguma (65 proc.) socialinės rizikos šeimų buvo

⁸⁵ *The child welfare service - in the best interest of the child, Norwegian ministry of children and equality.*

⁸⁶ Pagal Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo, 2006-01-19 Nr. X-493, 3 str. socialinės paslaugos yra paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Socialinių paslaugų tikslas – sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį. Socialinės paslaugos teikiamos siekiant užkirsti kelią asmens, šeimos, bendruomenės socialinėms problemoms kilti, taip pat visuomenės socialiniam saugumui užtikrinti.

⁸⁷ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis socialinės rizikos šeimų socialinei priežiūrai (socialinių darbuotojų, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis, darbo užmokesčiui finansuoti) 2009-2011 m. kasmet panaudota apie 15 mln. Lt valstybės biudžeto specialiųjų tikslinių dotacijų savivaldybių biudžetams.

išbrauktos iš savivaldybės apskaitos dėl to, kad šeima persikėlė gyventi į kitą savivaldybę ar vaikas sulaukė pilnametystės.

Nustatėme, kad socialinių darbuotojų darbas su socialinės rizikos šeimomis nerezultatyvus:

- Socialinės paslaugos teikiamos socialinės rizikos šeimai ilgą laiką, tačiau priežastys dėl kurių šeima įtraukta į apskaitą neišnyksta.
- Didelis socialinio darbuotojo darbo krūvis turi įtakos atliekamo darbo kokybei.
- Netinkamai vertinamas socialinių paslaugų poreikis.
- Netinkamai sudaromi ir vykdomi darbo su šeima veiksmų planai.
- Socialinės paslaugos teikiamos socialinės rizikos šeimai ilgą laiką, tačiau priežastys dėl kurių šeima įtraukta į apskaitą neišnyksta.

30–40 proc. socialinės rizikos šeimų socialinės paslaugos teikiamos ilgiau negu 5 metai⁸⁸, kai kurioms šeimoms paslaugos teikiamos net 14–17 metų, o situacija šeimoje negerėja.

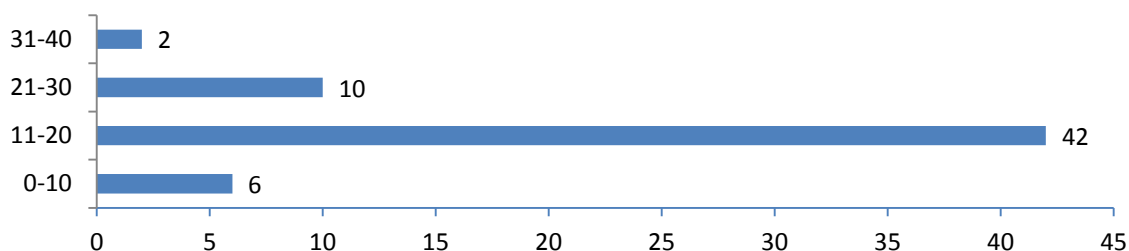
Pavyzdys

K. M. šeima žinoma nuo 1998 m. (dirbama su šeima jau 14 metų), vaikų tėvas geria, smurtauja prieš savo motiną. Šeimos materialinė padėtis sunki, tėvas niekur nedirba, gyvena iš pašalpų, gyvenimo sąlygos blogos. Vaikų motina kartu su šeima negyvena, jos gyvenamoji vieta nėra žinoma (šeimos byloje nurodyta informacija, kad motina buvo įkalinimo įstaigoje). Pradėjus dirbti su šeima joje augo 3 nepilnamečiai vaikai. Šiuo metu 2 iš jų jau pilnamečiai. 1 iš jų pilnametystę sulaukusių vaikų yra įkalinimo įstaigoje. Nuo 1998 iki šiol šeimos pagrindinė problema išlieka tėvo nuolatinis girtavimas. Paskutinei nepilnamečiai dukrai laikina rūpyba nustatyta 2011 m., kai liko keletas metų iki pilnametystės.

- Didelis socialinio darbuotojo darbo krūvis turi įtakos atliekamo darbo kokybei.

Lietuvoje su socialinės rizikos šeimomis dirba 630 socialinių darbuotojų⁸⁹. Maksimalus skaičius socialinės rizikos šeimų, su kuriomis gali dirbti vienas socialinis darbuotojas, nenustatytas. Todėl savivaldybėse vienam socialiniam darbuotojui tenka skirtingas socialinės rizikos šeimų skaičius, pvz., 6 savivaldybėse 1 socialiniam darbuotojui tenka 10 socialinės rizikos šeimų, 2 savivaldybėse tris kartus daugiau – per 30 šeimų (žr. 5 pav.).

5 pav. Savivaldybių skaičius pagal 1 socialiniam darbuotojui tenkantį šeimų skaičių

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SADM duomenis

⁸⁸ Vienoje iš audituotų savivaldybių nuo 2007 m. (nuo įrašymo praėjo jau 5 metai) įrašyta 30 proc. socialinės rizikos šeimų, kitoje – 42 proc. Socialinės rizikos šeimos savivaldybėse apskaitomos ir sąrašai sudaromi nuo 2006 m., kai įsigaliojo Socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyboje tvarkos aprašas. Todėl dauguma nuo 2007 m. apskaitomų šeimų buvo prieš tai jau VTAS žinomos ir kontroliuojamos.

⁸⁹ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, planuojama, kad nuo 2013 m. su socialinės rizikos šeimomis dirbs 634 socialiniai darbuotojai.

Lietuvoje vidutiniškai 1 socialiniam darbuotojui tenka 17 socialinės rizikos šeimų, Skandinavijos šalyse – 10. Lietuvoje 90 proc. socialinių darbuotojų dirba su daugiau nei 10 socialinės rizikos šeimų (žr. 7 priedą). Socialinių darbuotojų teigimu, dėl didelio darbo krūvio jie dažnai darbą atlieka formaliai, nes spėja tik aplankyti šeimas ir surinkti informaciją. Siekiant rezultatyvesnio socialinio darbo su socialinės rizikos šeimomis reikia nustatyti socialinio darbuotojo darbo krūvio normatyvus.

- **Netinkamai vertinamas socialinių paslaugų poreikis.**

Šeimos situacija įvertinama neišsamiai, nes nenustatyti kriterijai pagal kuriuos galima būtų įvertinti šeimoje esančių problemų sudėtingumą, rizikos vaiko saugumui lygį ir pagal tai nustatyti šeimai reikalingas paslaugas. Socialinis darbuotojas pildo abstraktų socialinių paslaugų poreikio nustatymo klausimyną⁹⁰, į kurio klausimus socialiniai darbuotojai dažniausiai atsako „iš dalies“. Pvz., vertinant poreikį iš 7 klausimų į 5 (71 proc.) socialinis darbuotojas įrašė atsakymus „iš dalies“. Todėl gali būti parenkama netinkama darbo su šeima kryptis, teikiamos ne tos paslaugos ar ne tuo intensyvumu, kaip reikėtų. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje socialinių paslaugų poreikis vertinamas pagal 3 pagrindinius aspektus: vaiko vystymosi poreikius, vaiko auklėjimą, šeimą įtakančius išorinius veiksnius (žr. 8 priedą). Kiekvienas iš 3 minėtų aspektų detalizuojamas į dar smulkesnius klausimus, į kuriuos atsakius paaiškėja esama šeimos padėtis ir kokių paslaugų šeimai reikia.

Siekiant visapusiškai įvertinti šeimos problemas ir nustatyti jai tinkamiausias paslaugas, šeimos paslaugų poreikio vertinimas galėtų būti atliekamas panašiai kaip vaiko socialinės globos poreikio vertinimas, kurio metu balais yra įvertinamos konkrečios problemos mastas, o atsižvelgiant į surinktų balų dydį sprendžiama dėl konkrečių paslaugų teikimo⁹¹.

- **Netinkamai sudaromi ir vykdomi darbo su šeima veiksnių planai.**

Įvertinus socialinės rizikos šeimų bylas, nustatyta, kad:

- 2 iš 7 savivaldybėse darbo su šeima veiksnių planuose numatytos užduotys tik šeimai, o užduočių socialiniam darbuotojui ir kitiems socialiniams partneriams, kurie turėtų dirbti su šeima, nėra;

- darbo su šeima veiksnių planuose nustatomos: 1) tėvams neįveikiamos užduotys, pvz., skurdžiai gyvenančiai šeimai nustatomos užduotys: suremontuoti būstą, įsigyti naują, lankyti mokamą (350 Lt) programą, skirtą gydytis nuo alkoholizmo; 2) nekonkrečios užduotys, pvz., nustatomas uždavinys „bendrauti su seniūnijos specialistais“, „bandyti nekonfliktuoti tarpusavyje“, „tinkamai rūpintis vaikais“; 3) užduotys, nesusijusios su pagrindinės problemos sprendimu, pvz., motinai nuolat vartojančiai narkotikus ir kurios dažnai namie nebūna, nustatomi uždaviniai:

⁹⁰ Pagal socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-04-05 įsakymą Nr. A1-94 „Dėl Asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo ir Senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo“.

⁹¹ Socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės globos poreikio nustatymo metodika, patvirtinta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-06-27 įsakymu Nr. A1-179.

„kreiptis dėl socialinės pašalpos“, „nueiti į darbo biržą“, „palaikyti tvarką namie“, arba motinai, kuri nesirūpina vaikais, neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, nustatomas tik 1 uždavinys – susirasti darbą, o uždavinių, susijusių su pagrindine priežastimi, kodėl šeima įrašyta į apskaitą, nėra;

- 85 proc. nagrinėtų atvejų užduotys nevykdomos, nes šeimos yra nemotyvuotos;
- visais nagrinėtais atvejais darbo su šeima veiksmų planai nebuvo derinti su VTAS ir kitais socialiniais partneriais, kurie dirba su šeima. Pusė apklaustų VTAS negauna socialinio darbuotojo sudaryto plano, beveik trečdalis gauna tik kartais ir tik penktadalis gauna visada, nors VTAS vaidmuo koordinuojant ir prižiūrint darbo su šeima veiksmų planą turėtų būti esminis⁹². Dienos centrai taip pat sudaro savo darbo su šeima planus, tačiau 4 iš 10 apklaustųjų centrų nurodė, kad jų nederina su socialinio darbuotojo sudaromais darbo su šeima veiksmų planais.

Siekiant rezultatyvesnio socialinio darbo su socialinės rizikos šeimomis, reikia tobulinti socialinių paslaugų poreikio vertinimo ir individualaus darbo plano sudarymą.

3.4. Trūksta socialines paslaugas teikiančių įstaigų

Apklausus 60 savivaldybių Socialinės paramos skyrius, 54 pateikė informaciją, kad:

- 20 proc. savivaldybių neturi įstaigų, kurios teikia laikino apgyvendinimo paslaugas, nors poreikis šioms paslaugoms yra;
- 26 proc. neturi krizių įveikimo paslaugas teikiančių įstaigų;
- 13 proc. neturi socialinių paslaugų centrų;
- 4 proc. neturi dienos centrų; nors 94 proc. savivaldybių turi vaikų dienos centrus, tačiau 46 proc. apklaustųjų nurodė, kad tokių centrų poreikis nėra patenkintas.

Dienos centrai gali patenkinti 19 proc. socialinės rizikos šeimose augančių vaikų poreikį – vietų dienos centruose yra apie 4000, o socialinės rizikos šeimose auga 22 tūkst. vaikų. Dienos centrus turi lankyti socialinės rizikos vaikai, kuriems paskirta ši minimali priežiūros priemonė. Kaip minėta, socialinės rizikos vaikai ne visada yra iš socialinės rizikos šeimų, taigi faktinis poreikis dar didesnis. Įstaigos, teikiančios socialines paslaugas koncentruojasi miestuose, todėl jų paslaugos dėl ribotų susisiekimo galimybių ir papildomų išlaidų neprieinamos visoms socialinės rizikos šeimoms.

Siekiant plėtoti paslaugas šeimai ir didinti jų prieinamumą, sudaryti sąlygas nevyriausybinėms organizacijoms dalyvauti teikiant viešąsias paslaugas Socialinės apsaugos ir darbo ministerija įgyvendina programą „Šeimos gerovės ir vaiko teisių apsaugos politikos

⁹² Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos, patvirtintos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003-12-17 įsakymu Nr. A1-207, 12.3 p.

įgyvendinimas⁹³ iš kurios finansuojami projektai. Įvertinus šios programos priemonių⁹⁴ planavimą ir vykdymą, nustatyta:

- Vykdamas vaikų dienos centrų projektų atranką, prioritetas neteikiamas toms savivaldybėms, kuriose šių centrų paslaugų trūksta

Patikrinę dešimties atrinktų vaikų dienos centrų projektus nustatėme, kad skiriant finansavimą nėra vertinamas socialinių paslaugų poreikis savivaldybėse ir teikiamas prioritetas savivaldybėms kuriose yra didžiausias atitinkamų paslaugų poreikis. Manome, kad valstybė pirmiausiai turi finansuoti vaikų dienos centrų projektus tose savivaldybėse, kuriose nėra tos rūšies socialinių paslaugų įstaigos ir neteikiamos tokios socialinės paslaugos.

Gerosios praktikos pavyzdys

Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektams finansuoti lėšos susideda iš dviejų dalių: kintamos dalies ir tolygaus paskirstymo (prieinamumo) dalies lėšų. Konkrečioje savivaldybėje projektams finansuoti tolygaus paskirstymo (prieinamumo) dalies lėšos apskaičiuojamos, dalinant visas projektams finansuoti tolygaus paskirstymo (prieinamumo) dalies lėšas iš bendro neįgaliųjų skaičiaus ir dauginant iš konkrečioje savivaldybėje gyvenančių neįgaliųjų skaičiaus.

- Didelė dalis šeimų, kurios dalyvauja pagalbos motinai krizės atvejų projektuose, nėra socialinės rizikos šeimos.

Nustatyta, kad apie 42 proc. šeimų, dalyvaujančių pagalbos motinai krizės atveju projektuose⁹⁵, nėra į apskaitą įrašytos socialinės rizikos šeimos, nors projektuose nurodyta, kad paslaugos bus teikiamos šioms šeimoms. Kai kurie dalyviai neatitinka projekto tikslinės grupės: tai motinos ir vaikai, atsidūrę krizinėje situacijoje, siekiant mažinti vaikų, ypač iki 3 metų, atskyrimą.

Pavyzdys

Viename projekte dalyvavo globėja, jai suteikta laikina (1 dienai) vaikų priežiūros ir maitinimo paslauga (be nakvynės). Kitame projekte dalyvavo globos įstaigos auklėtinis, našlaitis, pvz., projekto metinėje ataskaitoje nurodoma, kad projektu pasiekti tokie rezultatai: „A.Š surastas ir išnuomotas butas pas ūkininkę kol jam bus suremontuotas socialinis butas, remontu rūpinasi soc. darbuotojas. Jaunuolis yra našlaitis, augęs globos namuose, neturintis socialinių įgūdžių“.

Tokia situacija dėl to, kad į projektus šeimos patenka be socialinio darbuotojo ar VTAS, kurie žino socialiai rizikingas šeimas ir jų poreikius, nukreipimo. Nustatyta, kad beveik pusė (44 proc.) pagalbos krizės atveju priemonėje dalyvaujančių šeimų į projektą pateko savo iniciatyva.

Siekiant racionaliai naudoti valstybės biudžeto lėšas bei atsižvelgiant į socialinių paslaugų trūkumą, reikia tobulinti šeimos gerovės programų finansavimo tvarką (konkurso sąlygų nuostatus ir kt.), nustatant prioritetus vaikų dienos centrų projektams tų savivaldybių, kuriose trūksta šių

⁹³ Pastaba. Pagrindiniai šios programos efektyvumo vertinimo kriterijai yra socialinės rizikos šeimų ir tėvų globos netekusių vaikų skaičiaus mažėjimas.

⁹⁴ 1 priemonė: „Plėsti vaikų dienos centrus savivaldybėse, teikiant nestacionarias dienos socialines priežiūros paslaugas vaikams ir šeimoms“. 2011 m. priemonei panaudota 7,3 mln. Lt; 2 priemonė: „Užtikrinti kompleksinių paslaugų vaikui ir motinai, esant krizinėje situacijoje, prieinamumą, teikiant prioritetą pozityviai tėvystei“. 2011 m. priemonei panaudota 250 tūkst. Lt; 3 priemonė: „Organizuoti kompleksinių paslaugų teikimą vaikams, nukentėjusiems nuo smurto, ar netiesioginio šeimyninio smurto aukoms (liudininkams) ir jų šeimų nariams“. 2011 m. priemonei panaudota 280 tūkst. Lt.

paslaugų, o socialinės paslaugos socialinės rizikos šeimoms būtų teikiamos VTAS ar socialinio darbuotojo nukreipimu.

3.5. Vaiko paėmimas ir grąžinimas į šeimą turi trūkumų

Kai tėvai vengia atlikti savo pareigą auklėti vaikus, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu elgesiu arba nesirūpina vaikais, teismas gali priimti sprendimą dėl laikino ar neterminuoto tėvų valdžios apribojimo⁹⁶. Kai tėvai arba kitas teisėtas vaiko atstovas smurtaudamas arba kitaip sukeldamas pavojų vaikui piktnaudžiauja tėvų valdžia ir dėl to kyla reali grėsmė vaiko sveikatai ar gyvybei, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija arba valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija kartu su policija⁹⁷ nedelsdama turi paimti vaiką iš tėvų arba kitų teisėtų vaiko atstovų ir perduoti jį globoti⁹⁸ (rūpintis)⁹⁹. Kasmet iš socialinės rizikos šeimų paimama apie 2,2 tūkst. vaikų. Vaiko paėmimas būna planinis¹⁰⁰ ir neplaninis¹⁰¹. Dažniausi (71 proc.¹⁰²) – neplaniniai paėmimai. Socialiniai darbuotojai, teikdami socialines paslaugas socialinės rizikos šeimoms, nuolat jas stebi ir vertina situacijos pasikeitimus šeimoje, prireikus paimti vaiką iš nesaugios aplinkos praneša VTAS. VTAS, gavęs pranešimą, turi įvertinti riziką vaikui (grėsmę vaiko gyvybei, sveikatai ar saugumui) ir priimti sprendimą – paimti arba palikti vaiką šeimoje.

Audito metu laikėmės nuostatos, kad vaikas paimamas iš šeimos (ar grąžinamas į ją) tinkamai, kai:

- vertinamas rizikos vaiko saugumui lygis pagal nustatytus vertinimo kriterijus;
- vaikas laiku paimamas iš nesaugios ir jį žalojančios aplinkos (kai visos pagalbos šeimai priemonės yra išnaudotos ir nedavė teigiamo rezultato, jei palikus vaiką šeimoje grėstų pavojus vaiko gyvybei ir sveikatai);
- vaikas grąžinamas į šeimą, kai pagal kriterijus įvertinus situaciją šeimoje, nustatoma, kad situacija šeimoje iš esmės pasikeitė ir vaikui būtų užtikrintas saugumas šeimoje.

Įvertinę socialinės rizikos šeimų bylas ir visų VTAS apklausos rezultatus nustatėme, kad:

⁹⁶ Civilinio kodekso 3.180 str.1 d.

⁹⁷ Šiuo atveju policijos pareigūnas turi teises, numatytas Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo 18 str. 1 d. 3 p.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 56 str. 3 d.

⁹⁹ Pagal Civilinį kodeksą vaiko globa nustatoma iki 16 m., rūpyba nuo 16 m. iki 18 m.

¹⁰⁰ Planuotas vaiko paėmimas gali būti vykdomas dėl objektyvių priežasčių, pavyzdžiui numatyto vaiko tėvų ar kitų jo atstovų įkalinimo, ligos, stacionaraus gydymo ir pan., tačiau tokių atvejų praktikoje nėra daug. Planuotas vaiko paėmimas vykdomas ir tais atvejais, kai šeimai teikiamos socialinės paslaugos ir kita pagalba neduoda teigiamų rezultatų, kai periodiškai vertinant pokyčius, nustatoma, kad krizė šeimoje gilėja, tėvai ar kiti vaiko atstovai nėra pajėgūs užtikrinti vaikui reikiamos priežiūros ir saugumo, stabilumo.

¹⁰¹ Neplanuotas vaiko paėmimas vykdomas, kai sprendimą atskirti vaiką nuo šeimos ar kitų teisėtų jo atstovų dėl kilusio pavojaus vaiko saugumui reikia priimti skubiai, nebegalima delsti ir nėra suplanuotų kitų pagalbos vaikui ir jo šeimai priemonių, leidžiančių išvengti šio visada vaiką žalojančio atskyrimo nuo jam svarbių žmonių.

¹⁰² Visų per 2012 m. I pusmetį atliktų paėmimų.

- Nesant nustatytų rizikos vaiko saugumui vertinimo kriterijų netinkamai įvertinama grėsmė vaikui.
- Vaikai po kelis kartus paimami ir vėl gražinami į šeimą.
- Nesant nustatytų rizikos vaiko saugumui vertinimo kriterijų netinkamai įvertinama grėsmė vaikui.

Skirtingų savivaldybių VTAS (ir to paties VTAS skirtingi darbuotojai) skirtingai vertina iškilusią grėsmę vaikui, vadovaudamiesi savo asmeniniu situacijos suvokimu bei patirtimi. Vienais atvejais vaikas nedelsiant paimamas iš šeimos, kitais – netinkamai įvertinus realią grėsmę vaiko saugumui delsiama paimiti vaiką, nustatyti atvejai, kai vaiko sveikata pablogėjo ar vaikas mirė.

Pavyzdys

Savivaldybės administracijos sprendimu O.P. šeima 2009-07-01 įrašyta į apskaitą, jai teikiamos socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslaugos. Šeimoje augo keturi mažamečiai vaikai, 2011 m. gimė penktas vaikas. Nėštumus moteris slėpė. Dėl vaikų nepriežiūros ir jų sveikatos problemų ligoninė 2010-03-23 informavo VTAS, šio skyriaus darbuotojai 2010–2011 m. apsilankymo aktuose konstatavo galimus vaikų sveikatos sutrikimus, smurto prieš vaikus naudojimą. 2011 m. gauti socialinių darbuotojų pranešimai ir gydytojų raštai, kad motina nesirūpina vaikų sveikata, nevykdo gydytojų nurodymų, neveda vaikus pas šeimos gydytojus apžiūrai, penkto vaiko sveikata bloga. VTAS priemonės kurių buvo imtasi – 3 raštiški įspėjimai asmeniui dėl vaikų nepriežiūros. 2012 m. sausio mėn. mirė penktasis vaikas, 2012-04-04 pradėtas ikiteisminis tyrimas.

SADM nenustatė vaiko paėmimo tvarkos ir kriterijų, kurie leistų VTAS objektyviai įvertinti rizikos vaiko saugumui lygį ir priimti tinkamą sprendimą dėl vaiko paėmimo. Tik viena Vilniaus miesto savivaldybė turi pasirengusi Vaiko paėmimo iš šeimos ar kitos jo buvimo vietos tvarkos aprašą¹⁰³, kitose savivaldybėse vaiko paėmimo tvarkų nėra. Dauguma apklaustų VTAS vertindami riziką vaikui vadovaujasi darbuotojo patirtimi, t. y. vertinimas yra subjektyvus.

- Vaikai po kelis kartus paimami ir vėl gražinami į šeimą.

Visose savivaldybėse kasmet iš šeimos paaimama ir gražinama apie 1000 vaikų. Peržiūrėjus šeimų bylas 3 iš 7 audituotų savivaldybių nustatėme atvejų, kai VTAS vaikus po 2-3 kartus paaima ir gražina atgal į šeimą, atsižvelgus į šeimoje įvykusius trumpalaikius pasikeitimus, pvz., motina savaitę nustoja vartoti alkoholinius gėrimus, sutvarko namus, nuperka maistą, o gražinus vaiką namo situacija greitai vėl tampa tokia pat kaip ir prieš vaiko paėmimą.

Pavyzdys

Ž.B. šeima žinoma nuo 2007 m. Pagrindinė problema – girtaujanti motina ir vaikų nepriežiūra. 2005-01-20 dėl motinos girtavimo vaikai paaimti ir jiems nustatyta laikina globa. 2005-05-12 laikina globa panaikinta, vaikai gražinti. 2005-10-10 vėl nustatyta laikina globa, 2006-01-31 vaikai gražinti. 2011-08-26 laikinai vaikai paaimti, 2011-12-14 gražinti. Iš esmės situacija šeimoje nesikeičia, girtaujama, vaikų elgesys blogėja, gaunami iš mokyklos pranešimai apie jų agresyvų elgesį, vienas vaikas turi suicidinių minčių.

Audito metu (2012 m. rugsėjo mėn.) VVTAIT atliko savivaldybių VTAS apklausą ir, apibendrinusi rezultatus, planuoja parengti vaiko paėmimo metodines rekomendacijas ar vaiko paėmimo tvarką, kurioje bus reglamentuotos visų institucijų pareigos organizuojant vaiko paėmimą iš šeimos.

¹⁰³ Patvirtinta Vilniaus miesto savivaldybės administracijos direktoriaus 2012-09-18 įsakymu Nr. 30-1818.

Siekiant, kad vaikas iš nesaugios aplinkos būtų paimtas ir grąžintas laiku, tikslinga parengti vaiko paėmimo ir grąžinimo į šeimą metodiką ar tvarką, kurioje būtų numatyti rizikos vaiko saugumui įvertinimo kriterijai, padėties šeimoje pagerėjimo vertinimo kriterijai ir laikotarpis, kurių pagalba VTAS darbuotojai galėtų objektyviai įvertinti riziką vaiko saugumui ir priimti tinkamą (geriausiai vaiko interesus atitinkantį) sprendimą.

3.6. Vaiko minimalios priežiūros priemonių taikymas ne visada yra veiksmingas

Vaikams, kurie linkę daryti nusikaltimus, daro žalą sau ir aplinkiniams, nelanko mokyklos ir turi kitų elgesio problemų skiriamos minimalios ar vidutinės priežiūros priemonės. Vaiko minimalios priežiūros priemonė – vaikui taikomas įpareigojimas, kurį vykdant vaikui teikiama švietimo pagalba, dienos socialinės priežiūros ir kitos paslaugos neatskiriant vaiko nuo jo šeimos¹⁰⁴. Vaikui minimalios ir vidutinės priežiūros priemonės skiria vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos savivaldybės administracijos direktorius pagal savivaldybės administracijos vaiko gerovės komisijos siūlymą¹⁰⁵. Vaiko minimalios priežiūros priemonės: įpareigojimas būti namuose nustatytu laiku, įpareigojimas nesilankyti vietose, kuriose daroma neigiama įtaka vaiko elgesiui, arba nebendrauti su žmonėmis, darančiais jam neigiamą įtaką, įpareigojimas dirbti auklėjamojo pobūdžio darbus, jeigu vaikas sutinka, skiriamos tik gavus teismo leidimą.

Audito metu laikėmės nuostatos, kad vaiko minimalios priežiūros priemonių taikymas yra veiksmingas, kai: savivaldybėje yra sąlygos skirti visas įstatyme numatytas minimalios priežiūros priemonės; minimalios priežiūros priemonės paskiriamos laiku ir yra vykdomos, jų vykdymas yra kontroliuojamas.

Įvertinę 7 savivaldybių 16 bylų dėl vaiko minimalios priežiūros priemonių bei pagal 60 savivaldybių apklausų duomenis nustatėme, kad ne visais atvejais vaiko minimalios priežiūros priemonių taikymas yra veiksmingas, nes:

- Ne visada minimalios priežiūros priemonės paskiriamos laiku.
- Savivaldybės negali taikyti visų minimalios priežiūros priemonių.
- Kai kurių priemonių nustatyti per trumpi terminai norimam rezultatui pasiekti.
- Ne visada vaiko minimalios priežiūros priemonės paskiriamos laiku.

Minimalios priežiūros priemonių veiksmingumas labai priklauso nuo jų paskyrimo laiku. Iš peržiūrėtų bylų medžiagos matyti, kad nepaisant skirtingos kiekvienos situacijos pobūdžio, kartais į savivaldybės administraciją kreipiamasi per anksti, neišnaudojus visų švietimo pagalbos

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, 2007-06-28 Nr. X-1238 (2010-04-27 Nr.XI-781 redakcija), 2 str.

¹⁰⁵ Ten pat, 9 str.

priemonių, o kartais pavėluotai. Taip pat mokyklos, teikdamos ataskaitas apie minimalios priežiūros priemonių vykdymą, skirtingai vertina, iš esmės, panašias situacijas ir siūlo visiškai skirtingus tolesnius sprendimus. Nustatyta atvejų, kai vaikui pritaikius priemones ir situacijai pagerėjus, siūloma nutraukti vaiko minimalios priežiūros priemonių taikymą, kitais atvejais – jas tęsti, nes jos buvo veiksmingos.

Pavyzdžiai

1. M.K. 2011-06-01 buvo paskirta minimalios priežiūros priemonės: lankytis pas psichologą, mokytis kai kuriuos dalykus pagal adaptuotą programą. Paskyrus šias priemones situacija mokykloje pagerėjo: vaikas pradėjo geriau lankyti pamokas, pakilo pažymių vidurkis, sumažėjo konfliktų su bendramoksliais. Tačiau po pamokų situacija nepagerėjo – nuolat pateko į policijos akiratį, todėl motina buvo sistemingai baudžiama pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso 181 str. 2 d. ir kitus straipsnius. Mokykla 2012-06-12 pateikė VTAS raštą, nes situacija dėl lankomumo, elgesio mokykloje pagerėjo, siūlo nebetęsti ir netaikyti jokių minimalios priežiūros priemonių.

2. K.B. atveju, mokykla 2010-03-08 pateikė informaciją, kad 2 metus buvo dirbama su nepilnamete, tačiau jokio poveikio šis darbas neturėjo, todėl prašo paskirti minimalios priežiūros priemones. Minimalios priežiūros priemonės paskirtos 2010-03-29. 2010-05-12 mokymo įstaiga pateikia vykdymo ataskaitą, kurioje nurodoma, kad situacija pagerėjo ir prašo pratęsti šių priemonių taikymą. 2010-05-31 minimalios priežiūros priemonės pratęstos iki 2010-12-31. 2011-03-08 mokymo įstaiga teikdama vykdymo ataskaitą konstatuoja, kad situacija pagerėjusi ir siūlo priemones pratęsti iki mokslo metų pabaigos. 2011-05-24 įsakymas dėl minimalios priežiūros priemonių skyrimo.

Siekiant efektyviau organizuoti darbą su socialinės rizikos vaiku, reikėtų organizuoti savivaldybės administracijos darbuotojų (įskaitant VTAS) ir ugdymo įstaigų bendrus pasitarimus ar mokymus, kad vaiko minimalios priežiūros priemonės būtų skiriamos laiku.

- Savivaldybės negali taikyti visų vaiko minimalios priežiūros priemonių.

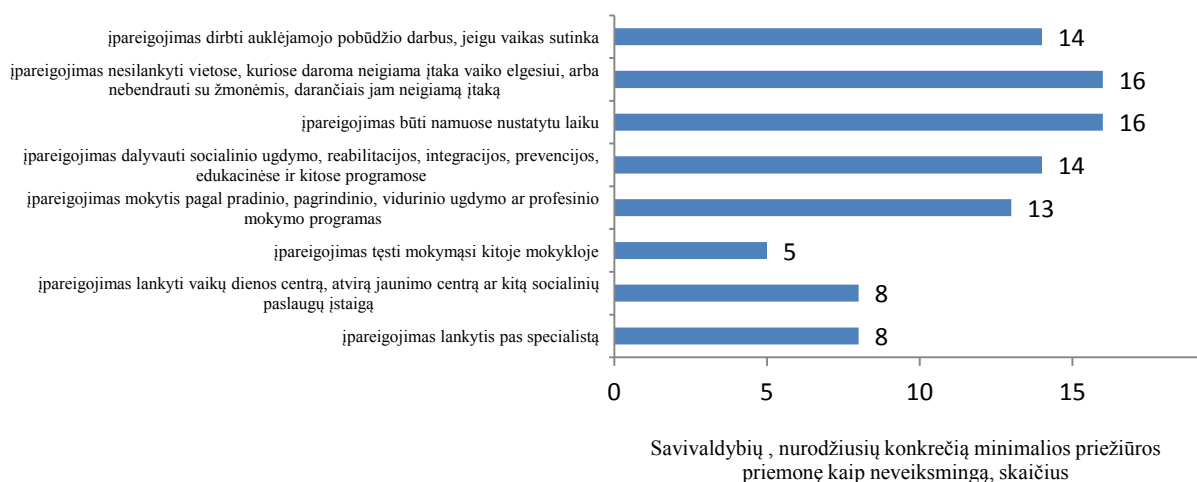
Pagal apklausos rezultatus visas įstatyme¹⁰⁶ numatytas minimalios priežiūros priemones galinčios skirti nurodė 28 savivaldybės. Kitos dažnai minėjo dienos centrų, jaunimo centrų ar kitų socialinių paslaugų įstaigų trūkumą (25), socialinio ugdymo, reabilitacijos, integracijos, prevencijos, edukacinių programų nebuvimą ar trūkumą (9), metodinių rekomendacijų dėl įpareigojimo dirbti auklėjamojo pobūdžio darbus, jeigu vaikas sutinka nebuvimą. Atkreiptinas dėmesys, kad nuo 2010 m. iki 2012 m. 9 mėn. 40 savivaldybių nurodė nesiuntę nė vieno vaiko į dienos centrus. Tiek iš peržiūrėtų bylų duomenų, tiek ir pokalbių su savivaldybių administracijos padalinių darbuotojais metu paaiškėjo, kad dažnai socialinės rizikos vaikams yra veiksmingos tos priemonės, kurios padeda vaiką ištraukti iš aplinkos, darančios jam neigiamą įtaką, o dienos centrų lankymas yra viena iš tokių priemonių. Dienos centrų ir kitų paslaugas vaikui teikiančių įstaigų nebuvimas savivaldybėje ar jų buvimas toli nuo vaiko gyvenamosios vietos apriboja galimybes laiku padėti tokiam vaikui. Gerosios praktikos sklaida ir metodinės rekomendacijos dėl vaiko minimalios priežiūros priemonių skyrimo padėtų savivaldybėms geriau organizuoti darbą su socialinės rizikos vaiku.

- Nesant tinkamos priežiūros kai kurios vaiko minimalios priežiūros priemonės nevykdomos.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, 2007-06-28 Nr. X-1238 (2010-04-27 Nr.XI-781 redakcija).

Apklausoje duomenimis pačios neveiksmingiausios vaiko minimalios priežiūros priemonės: įpareigojimas būti namuose nustatytu laiku ir nesilankyti vietose, kuriose daroma neigiama įtaka vaiko elgesiui (16 atsakymų), nebendrauti su žmonėmis, darančiais vaikui neigiamą įtaką (16 atsakymų) (žr. 6 pav.).

6 pav. Savivaldybių nurodytos neveiksmingiausios minimalios priežiūros priemonės

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal savivaldybių apklausoje duomenis

Pagal minimalios priežiūros bylų peržiūros bei savivaldybių apklausoje rezultatus nustatyta, kad savivaldybėse kai kurios vaiko minimalios priežiūros priemonės neveiksmingos, nes jų vykdymas yra nekontroliuojamas arba kontroliuojamas nepakankamai. Pvz. nepakankamai kontroliuojamos priemonės: įpareigojimas vaikui būti namuose nustatytu laiku, nebendrauti su žmonėmis ir nesilankyti vietose, darančiose neigiamą įtaką, bei įpareigojimas dirbti auklėjamojo pobūdžio darbus, jei vaikas sutinka, nes nenumatyta, kas turėtų kontroliuoti jų vykdymą po savivaldybės administracijos darbo valandų (po 17 val.). Pvz. vaikui nustatoma minimalios priežiūros priemonė – būti namuose nuo 22 val. iki 7 val. ryto, tačiau kas po savivaldybės administracijos darbo valandų (po 17 val.) turėtų jas kontroliuoti nenumatyta. Todėl vaikai šias priemones ne visada vykdo.

Kai kuriose savivaldybėse vaiko gerovės komisijų nariai kartu su policijos pareigūnais organizuoja reidus į jaunimo susibūrimo vietas, lanko socialinės rizikos šeimas bei vykdo kitas prevencines priemones - pagal apklausoje duomenis 45 iš 60 savivaldybių (75 proc.) vykde nepilnamečių nusikalstamumo ir vaiko teisių pažeidimų prevencijos priemones (duomenys apie vykdytas priemones (žr. 9 priedą)), 6 savivaldybės nurodė, kad priemonių nevykdė, 9-iose – priemones vykde policija. Visose savivaldybėse aktyviau organizuojant prevencines priemones būtų geriau užtikrintas vaiko ir visuomenės saugumas, sumažintas nusikalstamumo lygis ir kt.

Gerosios praktikos pavyzdys

Klaipėdos m. savivaldybės VTAS organizuoja renginius kartu su policijos, Probacijos tarnybos atstovais, tariamasi su asociacijomis, bendruomenės nariais (visuomeniniais pagrindais) dėl prevencinių priemonių rizikos vaikams organizavimo. 2010–2012 m. skyrius organizavo: policijos rėmėjų stovyklą, renginį

delinkventinio elgesio vaikams „Smurtui ne“. VTAS keletą metų iš eilės 2–3 kartus per metus kartu su Probacijos tarnyba lanko teistus nepilnamečius namuose po darbo valandų, lankosi jų mokymo įstaigose, siekdami išsiaiškinti problemas, lankosi jų namuose ir įvertina vaikų pasirengimą artėjantiems mokslo metams. Sistemingai organizuojami bendri mokymai-paskaitos teistiems nepilnamečiams ir jų tėvams.

- Per trumpi minimalios priežiūros priemonių terminai norimam rezultatui pasiekti.

Peržiūrėtų bylų ir apklausos duomenimis bei kai kurių savivaldybių Vaiko gerovės komisijos narių ir Generalinės prokuratūros atstovų nuomone¹⁰⁷, kai kurie nustatyti minimalių priežiūros priemonių terminai (įpareigojimas būti namuose nustatytu laiku, nesilankyti vietose, kuriose daroma neigiama įtaka vaiko elgesiui, arba nebendrauti su žmonėmis, darančiais jam neigiamą įtaką, skiriamos iki 1 mėn.) yra per trumpi. Manytina, kad pailginus šių priemonių taikymo laiką, padidėtų jų veiksmingumas. Siekiant veiksmingesnio minimalios priežiūros priemonių sistemos taikymo Švietimo ir mokslo ministerija turėtų sudaryti darbo grupę dėl minėtų priemonių termino pratęsimo tikslingumo ir jos išvadų pagrindu inicijuoti teisės aktų pakeitimus.

3.7. Nepakanka pagalbos vaikams telefonu 116111

Telefonu 116111 atsakoma į 4 proc. skambučių

Telefono numeris 116 yra bendras pagalbos vaikams numeris, kurį 2008 m. Tarptautinės telekomunikacijos sąjunga¹⁰⁸ paragino valstybes nares įsidiegti pagalbos vaikams linijoms. Konkursą dėl 116111 numerio diegimo 2009 m. laimėjo VVTAIT, 2010 m. pasirašyta trišalė sutartis tarp VVTAIT, VšĮ „Vaikų linijos“ ir Socialinių paslaugų priežiūros departamento prie SADM. Pagal ją nuo 2011 m. telefonu 116111 atsiliepia VšĮ „Vaikų linijos“ konsultantai, jie teikia pirminę pagalbą ir prireikus nukreipia antrinės pagalbos specialistams – VVTAIT. VšĮ „Vaikų linija“ pagal trišalę sutartį gauna lėšas iš Socialinių paslaugų priežiūros departamento prie SADM, skirtas administracinėms išlaidoms padengti. VšĮ „Vaikų linija“ 2011 m. gavo 60,86 tūkst. Lt, 2012 m. – 45,72 tūkst. Lt¹⁰⁹. VVTAIT VšĮ „Vaikų linijai“ suteikia 6 darbo vietų dalinės darbo ir programinės įrangos neatlygintiną naudojimą (panaudą). VšĮ „Vaikų linija“ 2011 m. atsiliepė į 139,2 tūkst. skambučių¹¹⁰, t. y. dvigubai daugiau, nei buvo įsipareigojusi pagal trišalę sutartį¹¹¹ (yra įsipareigojusi per metus atsiliepti į ne mažiau kaip 60 tūkst. skambučių). Šiuo metu telefonu 116111 atsilieptų skambučių rodiklis siekia beveik 4 proc. visų skambučių.

Pagal minėtą trišalę sutartį pirminę pagalbą telefonu 116111 perdavus VšĮ „Vaikų linijai“ VVTAIT pagalbos vaikams linija techniškai nėra užimta visa apimtimi. Perprogramavus skambučių priėmimo sistemą VVTAIT pagalbos vaikams linija būtų techniškai pajėgi priimti dalį pirminės

¹⁰⁷ Išsakyta Seimo Narkomanijos ir alkoholizmo prevencijos komisijos 2012-06-20 posėdyje.

¹⁰⁸ Angl. *International Telecommunication Union*.

¹⁰⁹ VšĮ „Vaikų linija“ duomenimis.

¹¹⁰ VšĮ „Vaikų linijos“ duomenimis.

¹¹¹ Trišalė sutartis, 2010-12-03, 2.2.4 p.

pagalbos skambučių (paliekant vieną liniją laisvą, kad nebūtų sutrikdytas antrinės pagalbos teikimas), nes VŠĮ „Vaikų linija“ atsiliepiamumas nedidelis (4 proc.). VVTAIT pagalbos vaikams linijos darbo laikas (11–19 val.) didžiąja dalimi sutampa su intensyviausiu skambučių laiku per parą. Taip būtų geriau išnaudoti turimi išteklių padidinti atsiliepiamumą telefonu 116111.

VŠĮ „Vaikų linijos“ pozicija

VŠĮ „Vaikų linija“ laikosi pozicijos, kad ji yra pajėgi teikti pirminę pagalbą telefonu vaikams visą parą, tačiau tam reikalingas didesnis SADM finansavimas. Kadangi VŠĮ „Vaikų linija“ buvo viena iš iniciatorių dėl tel. Nr. 116111 diegimo Lietuvoje, nereikėtų peradresuoti dalį skambučių VVTAIT pagalbos vaikams linijai, nes tokiu atveju būtų silpninama jų nevyriausybinė organizacija.

Pagalba telefonu 116111 teikiama ne visą parą

Pagalba telefonu 116111 teikiama kasdien 11–21 val., o nuo 21 iki 11 val., t. y. 14 val. per parą vaikai pagalbos telefonu sulaukti negali. Pvz., Airijos pagalbos telefonu linija (angl. Childline Ireland) paslaugas teikia 24 val. per parą 7 dienas per savaitę. Skambučių srautas atitinka VŠĮ „Vaikų linijos“ darbo laiką, t. y. dauguma skambučių yra tarp 11 ir 21 val., t. y. apie 97 proc. skaičiuojant per visą parą.

Pats intensyviausias bandymų paskambinti laikas yra tarp 18 ir 19 val.: skambučių skaičius sudaro 13,5 proc. viso paros srauto¹¹². Santykinai VŠĮ „Vaikų linijos“ nedarbo valandomis skambučių srautas nėra intensyvus, tačiau absoliučiais skaičiais, 8–9 val. bandoma prisiskambinti vidutiniškai apie 30, 9–10 val. ~ 30, 10–11 val. ~ 55, 21–22 val. ~50 kartų. Ištyrę skambučių srautus per parą ir savaitę (2012 m. spalio 1–7 d.) nustatėme, kad skiriasi skambučių srautai ir paros metu, ir savaitės dienomis. Skambučių srautas ypač suaktyvėja vakare ir penktadienį.

Pavyzdys

2012 m. spalio 1–7 d. skambučiai: spalio 1 d. (pirmadienį) 11–21 val. skambinta (bandyta prisiskambinti) 7 343 kartus, intensyviausia 18–19 val. – 1 282 skambučiai, 19–20 val. – 1 136; spalio 2 d. (antradienį) 11–21 val. skambinta 8 200 kartų, intensyviausia 16–17 val.– 1 366 skambučiai, 14–15 val. – 1 193; spalio 3 d. (trečiadienį) 11–21 val. skambinta 7 620 kartų, intensyviausia 18–19 val. – 1 105 skambučiai, 20–21 val. – 1 104; spalio 4 d. (ketvirtadienį) 11–21 val. skambinta 7 197 kartus, intensyviausia 19–20 val. – 1 156 skambučiai, 18–19 val. – 989; spalio 5 d. (penktadienį) 11–21 val. skambinta 11 684 kartus, intensyviausia 15–16 val. – 1 605 kartus, 20–21 val. – 1 476; spalio 6 d. (šeštadienį) 11–21 val. skambinta 8 575 kartus, intensyviausia 11–12 val. – 1 299 kartus, 20–21 val. – 973; spalio 7 d. (sekmadienį) 11–21 val. skambinta 7 611 kartų, intensyviausia 18–19 val. – 1 520 kartų, 17–18 val. – 1 291..

Pailginus pagalbos telefonu 116111 laiką ir efektyviau išnaudojant VVTAIT turimus išteklius, padidėtų atsiliepiamumas.

1-ojo audito departamento direktoriaus pavaduotoja

Edita Janušienė

Vyriausioji valstybinė auditorė

Jūratė Sinkevičienė

¹¹² Pagal VŠĮ „Vaikų linija“ duomenis.

PRIEDAI

Valstybinio audito ataskaitos
„Ar efektyviai organizuota vaiko
teisių apsauga“
1 priedas

Audito apimtis ir metodai

Atlikus išankstinių tyrimų nuspręsta daugiausia dėmesio skirti vaiko teisiniam atstovavimui, darbo su socialinės rizikos vaikais ir socialinės rizikos šeimomis organizavimui savivaldybėse, pagalbos vaikams telefonu 116111 organizavimui. Vaiko globos organizavimas dėl plačios audito apimties bus nagrinėjamas atskirame audite.

Audituojamasis laikotarpis 2010–2011 metai, pokyčių analizei naudojome ankstesnių laikotarpių ir 2012 m. duomenis. Atlikdami auditą laikėmės prielaidos, kad audituojamieji ir kiti subjektai pateikė išsamią ir objektyvią informaciją, o dokumentų kopijos atitinka originalus.

Pagrindiniai audito duomenų rinkimo ir vertinimo metodai

Eil. Nr.	Metodas	Tikslai
1.	<p>Dokumentų (rašytinių ir elektorinių) peržiūra:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Nagrinėjome SADM, VVTAIT, Socialinių paslaugų ir priežiūros departamento prie SADM (SPPD), Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos, Generalinės prokuratūros ir visų apygardų prokuratūrų, Nacionalinės teismų administracijos, Teisingumo ministerijos, Švietimo ir mokslo ministerijos, Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos, 7 savivaldybių administracijų, VŠĮ „Vaikų linija“ Lietuvos bioetikos komiteto, regioninių biomedicininų tyrimų etikos komitetų dokumentus; ▪ teisės aktus, susijusius su vaiko teisių apsauga. 	<p>Nustatyti teisinio reglamentavimo trūkumus bei konkrečių vaiko teisių apsaugos ir vaiko interesų užtikrinimo atvejų problemas.</p> <p>Nustatyti tarpinstitucinio bendradarbiavimo vaiko teisių apsaugos srityje trūkumus.</p> <p>Nustatyti teisinio atstovavimo, įrodymų rinkimo, vaiko apklausų organizavimo, biomedicininų tyrimų organizavimo ir kontrolės, darbo su rizikos vaikais, kompleksinių socialinių paslaugų teikimo vaikams, pagalbos telefonu organizavimo problemas.</p>
2.	<p>Apklausa:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Atlikome 60 savivaldybių ir 10 dienos centrų atstovų apklausas pagal parengtą struktūrizuotą klausimyną. ▪ Atlikome SADM, SPPD, VVTAIT, Lietuvos bioetikos komiteto, Generalinės prokuratūros, Valstybinės vaistų kontrolės tarnybos, atstovų apklausas. 	<p>Nustatyti galimas žmogiškųjų išteklių valdymo, darbo organizavimo, informacijos mainų, teisinio atstovavimo, tarpinstitucinio bendradarbiavimo, biomedicininų tyrimų, darbo su socialinės rizikos šeima ir rizikos vaiku, minimalių priežiūros priemonių taikymo pagrindines problemas bei trūkumus.</p> <p>Išsiaiškinti audito metu kilusius klausimus, surinkti papildomos informacijos, gauti atsakingų institucijų paaiškinimus.</p>

3.	<p>Duomenų ir dokumentų analizė:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Analizavome Policijos departamento, Nacionalinės teismų administracijos, Teisingumo ministerijos pateiktus duomenis apie vaikų apklausos kambarių įrengimą. ▪ Generalinės prokuratūros ir teritorinių prokuratūrų, SPIS duomenų analizė apie VTAS ir prokurorų veiklą ginant vaikų interesus civiliniame ir baudžiamajame procese. ▪ Analizavome Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus atliktų 25 tyrimų dėl galimų vaiko teisių pažeidimų medžiagą. ▪ Analizavome 7 savivaldybių (3 dideli miestai, 1 miestelis, 3 rajonai)¹¹³ 115 socialinės rizikos šeimų bylų (socialinių darbuotojų ir VTAS turimas)¹¹⁴, 16 vaikų bylų, kuriems taikytos minimalios priežiūros priemonės, 30 civilinių bylų medžiagą, daugiau kaip 2 tūkst. išvadų ir raštų teismams. ▪ 10 VVTAIT tvarkomas bylas vaikų, kurie išvyko į užsienį ir (ar) atvyko į Lietuvą (bylas susijusias su tarptautine globa, socialinės rizikos šeimose augančių vaikų išvežimu į užsienį). ▪ Audito metu atrinkome 6 leidimus (išduotus 2009-2011 m. laikotarpiu) atlikti biomedicininis tyrimus, kuriuose dalyvavo 95 vaikai. 	<p>Nustatyti kokiuose teismuose ir policijos komisariatuose yra įrengti vaikų apklausos kambariai ir kiek valstybės biudžeto lėšų šiems tikslams panaudota.</p> <p>Nustatyti teisinio atstovavimo ir vaiko teisių gynimo organizavimo problemas.</p> <p>Nustatyti vaiko teisių apsaugos organizavimo problemas.</p> <p>Nustatyti, ar tinkamai organizuotas darbas su socialinės rizikos šeima ir rizikos vaiku, ar tinkamai taikomos minimalios priežiūros priemonės ir jos efektyviai kontroliuojamos, kokios yra teisinio atstovavimo problemos.</p> <p>Nustatyti, ar informacija apie socialinės rizikos šeimose augančius vaikus, kurie išvežti į užsienį, pateikiama atitinkamoms tų šalių institucijoms, palyginti užsienio institucijų ir Lietuvos institucijų veiksmus (to paties vaiko/šeimoms atžvilgiu).</p> <p>Nustatyti, ar tinkamai organizuoti biomedicininiai tyrimai, kuriuose dalyvavo vaikai.</p>
4.	<p>Pokalbiai – su Ministro Pirmininko tarnybos atstovais, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriumi, Generalinės prokuratūros, ŠMM, SADM, VVTAIT, SPPD, 7 savivaldybių VTAS ir kitų skyrių, departamentų, VŠĮ „Vaikų linija“ darbuotojais.</p>	<p>Išsiaiškinti vaiko teisių apsaugos organizavimo trūkumus ir problemas, požiūrį į audito metu nustatytas problemas.</p>
5.	<p>Stebėjimas – darbo su socialinės rizikos vaiku atvejo peržiūra, SPIS funkcionavimo stebėjimas.</p>	<p>Nustatyti, kaip skyriuje organizuojamos atvejo peržiūros, nustatyti SPIS funkcionavimo trūkumus.</p>
5.	<p>Konkrečių atvejų nagrinėjimas:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Siekdami nustatyti, kaip Lietuvos bioetikos komitetas vykdo teritorinių padalinių kontrolę, ar leidimai išduoti surinkus visus reikiamus dokumentus, nagrinėjome 6 tyrimus (išduotus 2009-2011 m.). ▪ Siekdami nustatyti ar tinkama įrašymo į socialinės rizikos šeimų sąrašą tvarka, peržiūrėjome 115 socialinės rizikos šeimų bylų. ▪ Siekdami išsiaiškinti kokias problemas, susijusias su VTAS, nustačiusi Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, peržiūrėjome 25 tyrimų medžiagą. ▪ Siekdami išsiaiškinti kaip vertinamos šeimos gyvenimo sąlygos ir kaip VTAS teikia išvadas teismui peržiūrėjome 30 bylų, 2000 išvadų/raštų civilinėse bylose. ▪ Audito metu patikrinti 10 vaikų dienos centrų (3 Vilniaus m., 3 Kauno m., 2 Klaipėdos miesto, 1 Zarasų rajono, 1 Birštono) projektai., 5 projektai 	<p>Nustatyti ar visais nagrinėtais atvejais (6 tyrimai, kuriuose dalyvavo 95 vaikai) buvo abiejų tėvų sutikimai.</p> <p>Nustatyti kaip vedama socialinės rizikos šeimų apskaita ir kaip organizuotas darbas su socialinės rizikos šeima.</p> <p>Išsiaiškinti su kokiomis problemomis dažniausia susiduria VTAS, įgyvendindami savo funkcijas, kokias rekomendacijas yra pateikusi Vaiko teisių apsaugos kontrolierė.</p> <p>Nustatyti ar visada VTAS pateikia kokybiškas išvadas teismui.</p> <p>Nustatyti, kaip organizuotas kompleksinių paslaugų teikimas finansuojant projektus pagal programą „Vaiko teisių į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą visuomenės gyvenime įgyvendinimas“</p>

¹¹³ Vilniaus, Kauno, Klaipėdos Birštono miestų, Vilniaus, Trakų, Zarasų rajonų savivaldybės.

¹¹⁴ Vilniaus m. atrinkome 33 šeimas, Kauno m. – 23, Klaipėdos m. – 20, Vilniaus r. 20, Birštono m. 8, Zarasų raj. – 11.

	<p>pagalbai smurto atvejų teikti ir 5 projektai pagalbai krizės atveju teikti, finansuoti 2011 m.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Peržiūrėjome 10 VVTAIT bylų. 	<p>Siekdami nustatyti, kokia informacija ir kaip operatyviai yra teikiama/gaunama apie į užsienį išvykusius/iš užsienio grįžusius vaikus.</p>
6.	<p>Užsienio šalių praktikos rinkimo procedūros:</p> <p>Apžvalga – nagrinėjome užsienio šalių praktiką dėl pagalbos vaikams telefono linijų darbo laiko bei konsultantų savanorių/darbuotojų rengimo, darbo su socialinės rizikos šeimomis organizavimu.</p> <p>Paklausimas – išsiuntėme 6-ioms užsienio šalių atitinkamoms tarnyboms bei socialinių darbuotojų asociacijoms užklausas dėl buities sąlygų vertinimo.</p>	<p>Pateikti užsienio šalių gerosios praktikos pavyzdžius dėl gyvenimo sąlygų nustatymo, nustatyti ar yra valstybių, kuriose pagalba telefonu vaikams teikiama visą parą, nuolatiniai darbuotojai ar savanoriai konsultantai jose dirba.</p>

Valstybinio audito ataskaitos
„Ar efektyviai organizuota vaiko
teisių apsauga“
2 priedas

Pagrindinės sąvokos

Socialinės rizikos šeima – šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl iškyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui. Socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba).

Socialinės rizikos vaikas – vaikas iki 18 metų, kuris vaikatauja, elgetauja, nelanko mokyklos ar turi elgesio problemų mokykloje, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, yra įsitraukęs ar linkęs įsitraukti į nusikalstamą veiklą, yra patyręs ar kuriam kyla pavojus patirti psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, smurtą šeimoje ir dėl šių priežasčių jo galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos.

Signalinė šeima – kai kuriose savivaldybėse įvardijama, kaip socialinių įgūdžių stokojanti, krizę išgyvenanti, probleminė ar kt. šeima, apie kurią VTAS gavo pranešimą dėl galimo vaiko teisių pažeidimo, bet šeima nebuvo įtraukta į socialinės rizikos šeimų sąrašą, duomenys apie kurią nėra kaupiami centralizuotai.

Vaiko gerovė suprantama kaip sąlygų vaikui gyventi visavertį gyvenimą sudarymas, jo teisės į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą visuomenės gyvenime užtikrinimas.

Biomedicininiai tyrimai – biomedicinos mokslų hipotezių patikrinimas mokslu tiriamaisiais metodais ir žmogaus sveikatos ypatumų pažinimo plėtojimas.

Etinė priežiūra – Lietuvos bioetikos komiteto ar regioninio biomedicininio tyrimų etikos komiteto atliekama veikla, kuria kontroliuojama, kaip fiziniai ar juridiniai asmenys, atlikdami biomedicininis tyrimus, laikosi biomedicininio tyrimų etikos reikalavimų ir principų.

Vaiko minimalios priežiūros priemonė – vaikui taikomas įpareigojimas, kurį vykdant vaikui teikiama švietimo pagalba, dienos socialinės priežiūros ir kitos paslaugos neatskiriant vaiko nuo jo atstovų pagal įstatymą.

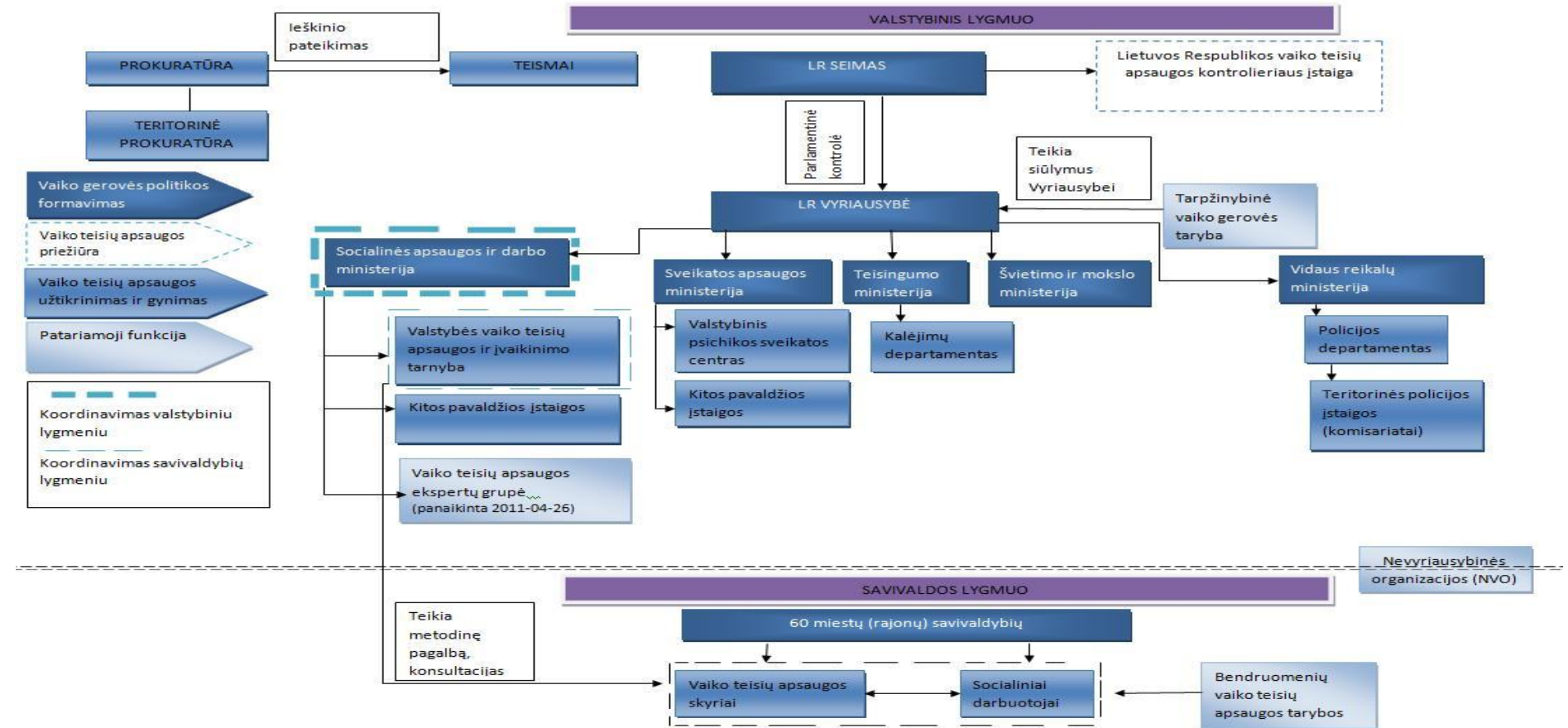
Vaikų dienos centras – viešasis juridinis asmuo, vykdamas vaiko minimalios priežiūros priemones, teikiantis socialines ir kitas paslaugas socialinės rizikos šeimoms ir (ar) vaikams.

Pirminė pagalba – tai emocinis palaikymas skambinančio vaiko, kuriam yra suteikiama galimybė išsakyti savo nuogąstavimus ir kalbėti apie nerimą keliančius dalykus; informacinės pagalbos suteikimas vaikui ir suaugusiam apie kompetentingas, galinčias vaikui padėti institucijas; skambinantysis nukreipiamas antrinei pagalbai informavus skambinantįjį apie Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos teikiamą pagalbą bei gavus skambinančiojo sutikimą.

Antrinė pagalba – socialinė, teisinė pagalba vaikui telefonu ir nukreipimas į kitus paslaugas teikiančius juridinius asmenis, kai pirminę pagalbą teikiantys specialistai nukreipia antrinės pagalbos specialistams.

Valstybinio audito ataskaitos
 „Ar efektyviai organizuota vaiko teisių apsauga“
 3 priedas

Vaiko teisių apsaugos institucijų sistema

Valstybinio audito ataskaitos
 „Ar efektyviai organizuota vaiko
 teisių apsauga“
 4 priedas

Suinteresuotų institucijų nuomonės dėl Biomedicininų tyrimų etikos įstatymo 7 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto

Suinteresuota institucija	Nuomonės, siūlymai
Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija	VTAS sutikimas nėra pagrįstas, kol tėvų valdžia nėra apribota. Toks VTAS sutikimas nėra suderinamas su Civilinio kodekso nuostatomis. Sutikimo patvirtinimas gali riboti įstatyminių atstovų teisę tinkamai ir laikų įgyvendinti savo pareigas rūpinantis vaiko sveikata. Projekto nuostatos neatitinka Civiliniame kodekse nustatytų VTAS funkcijų. Nėra aiškus VTAS suteikiamų funkcijų turinys ¹¹⁵ .
Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Ministerija iš esmės nepritaria projekto nuostatai, kad tais atvejais, kai šeima yra įtraukta į socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą, įstatyminių nepilnamečio atstovų duotą sutikimą turi patvirtinti VTAS. Tačiau projekte turėtų išlikti nuostata, kad VTAS tyrėjams išduoda pažymą, ar šeima nėra įtraukta į socialinės rizikos šeimų sąrašą ¹¹⁶ .
Valstybė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos	Tarnybos nuomone, projekto nuostata, kad, jei vaiko atstovai pagal įstatymą yra įrašyti į socialinės rizikos šeimų sąrašą, vaiko atstovų pagal įstatymą sutikimą turi patvirtinti savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius, turėtų būti panaikintas. Manytina, kad kategoriškas reikalavimas gauti pažymą iš VTAS gali ne visada atitikti vaiko interesus ¹¹⁷ .
Vaiko teisių apsaugos kontrolierius	Dėl globojamų vaikų turi būti gautas VTAS sutikimas arba minėtas skyrius turi būti informuojamas. Kitiškai vertintina nuostata dėl tėvų sutikimo patvirtinimo. Praktikoje kils problemų dėl įstatymo nuostatų įgyvendinimo. Siūloma įstatyme numatyti skirtingas procedūras dėl VTAS dalyvavimo priklausomai nuo atliekamo tyrimo pobūdžio ¹¹⁸ .

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2012-05-31 raštas Nr. (1.6)2T-843.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2012-05-21 raštas Nr. (16.3-42)SD-3491.

¹¹⁷ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2012-05-18 raštas Nr. S-2156.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012-05-17 raštas Nr. (1.19-2012-420)-2-720.

Valstybinio audito ataskaitos
„Ar efektyviai organizuota vaiko
teisių apsauga“
5 priedas

Šeimos gyvenimo sąlygų vertinimo klausimyno, naudojamo Jungtinėje Karalystėje, pavyzdys

Velsas (Jungtinė Karalystė) yra parengęs Šeimos klausimynų ir skalių paketą (angl. *The Family Pack of Questionnaires and Scales*). Klausimynai bei vertinimo anketos skirtos buitės sąlygų, stiprybių/silpnųjų, tėvams kylančių problemų vertinimui, suaugusiųjų gerovei, paauglių gerovei, dabartinio gyvenimo įvykiams, šeimos užimtumui, alkoholio vartojimui.

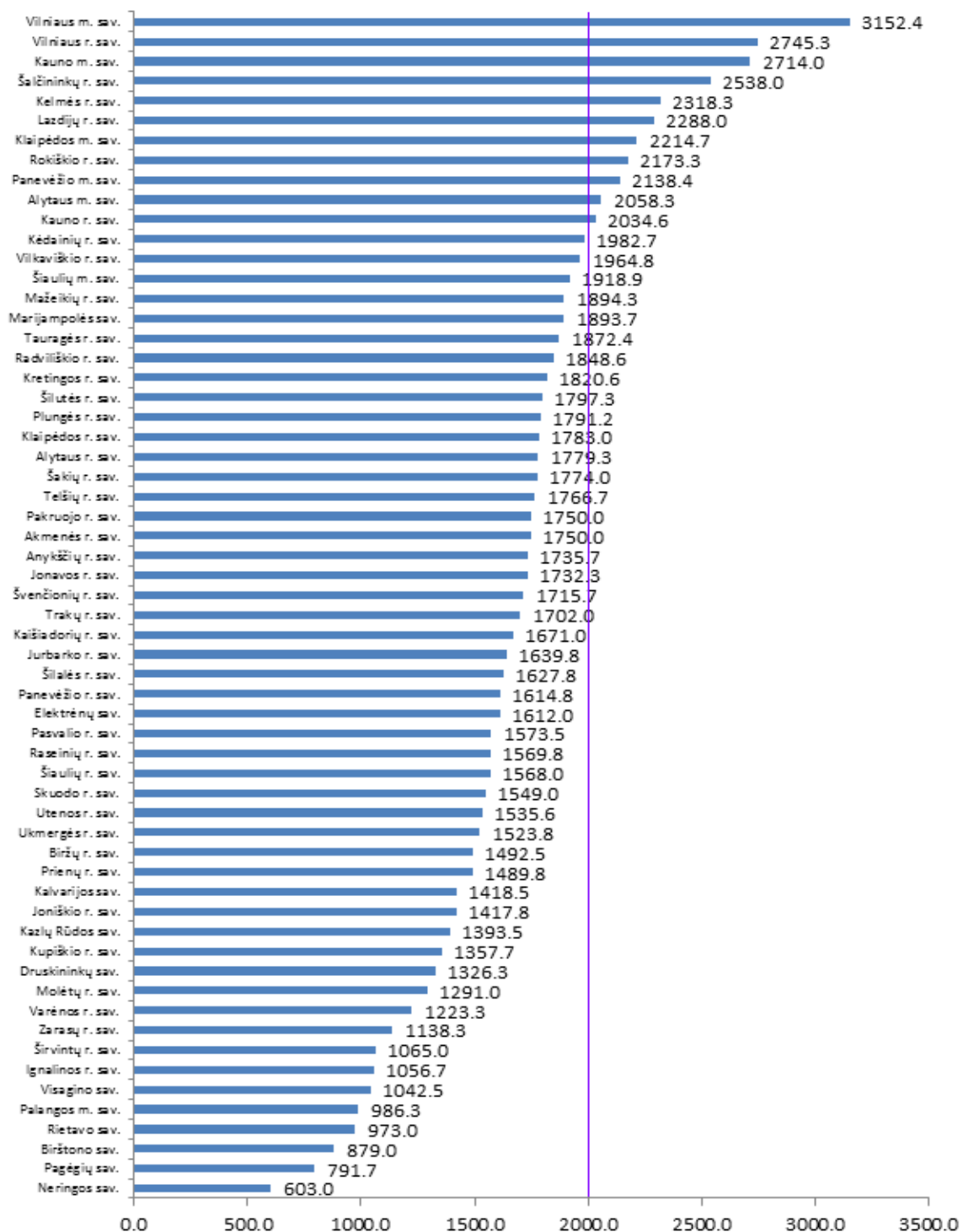
Pvz., šeimos veiklos (angl. *Family activity*) klausimynai yra suskirstyti pagal vaiko amžių, – 2–6 metai, 7–12 m. ir atsižvelgiant į amžių įtraukti skirtingi klausimai. 2–6 m. anketoje klausimai skirti tėvams: ar skaitėte pasaką (istoriją) vaikui per paskutinę savaitę, ar vaikas kartu su šeimos nariais bent kartą valgė per paskutinę savaitę, ar jūs darėte ką nors ypatingo paskutinio vaiko gimtadienio proga, ar visa šeima per paskutinį mėnesį buvote su vaiku parke ar panašioje vietoje, ar per paskutinį pusmetį buvote visa šeima kokioje nors šventėje, ar jūsų šeima per paskutinį mėnesį lankėsi šeimoje, turinčioje tai pat mažą vaiką, ar per paskutinį pusmetį jūsų šeima buvo kažkur išvykusi visai dienai (į miestą, dienos kelionę), ar vaikas aplankė kokį nors draugą per paskutinius 6 mėnesius, ar vaikas lankėsi pas artimus giminaičius ar draugus per paskutinius 6 mėnesius.

Prašoma nurodyti, ką dar šeima veikė kartu per paskutinę savaitę, mėnesį, pusmetį. 7–12 m. klausimyno klausimai apima daugiau vaiko socialinio bendravimo ir įgūdžių aspektų: ar per paskutinius 3 mėn. vaikas lankėsi zoologijos parke, muziejuje, vietinėje šventėje, ar buvo prie jūros su šeima per paskutinius metus, ar per paskutinius 3 mėn. buvo su šeima parke, piknike, ar augino (augina) naminių gyvūnėlių per paskutinius metus, ar buvo pasilikęs be tėvus per paskutinius metus pas giminaičius ar draugus, ar lankė kokį nors būrelį per paskutinius 3 mėn., ar per paskutinius 3 mėn. lankėsi pas draugus, ar lanko vaikų biblioteką. Taip pat nurodoma kita veikla, kurią šeima kartu veikė per savaitę, mėnesį, pusmetį.

Buitės sąlygų klausimyne / vertinime įtraukta 11 klausimų, į kuriuos galima atsakyti „taip“ arba „ne“, skiriant 1 arba 0 balų. Pagal vertinimus gaunama balų suma nuo 0 iki 11.

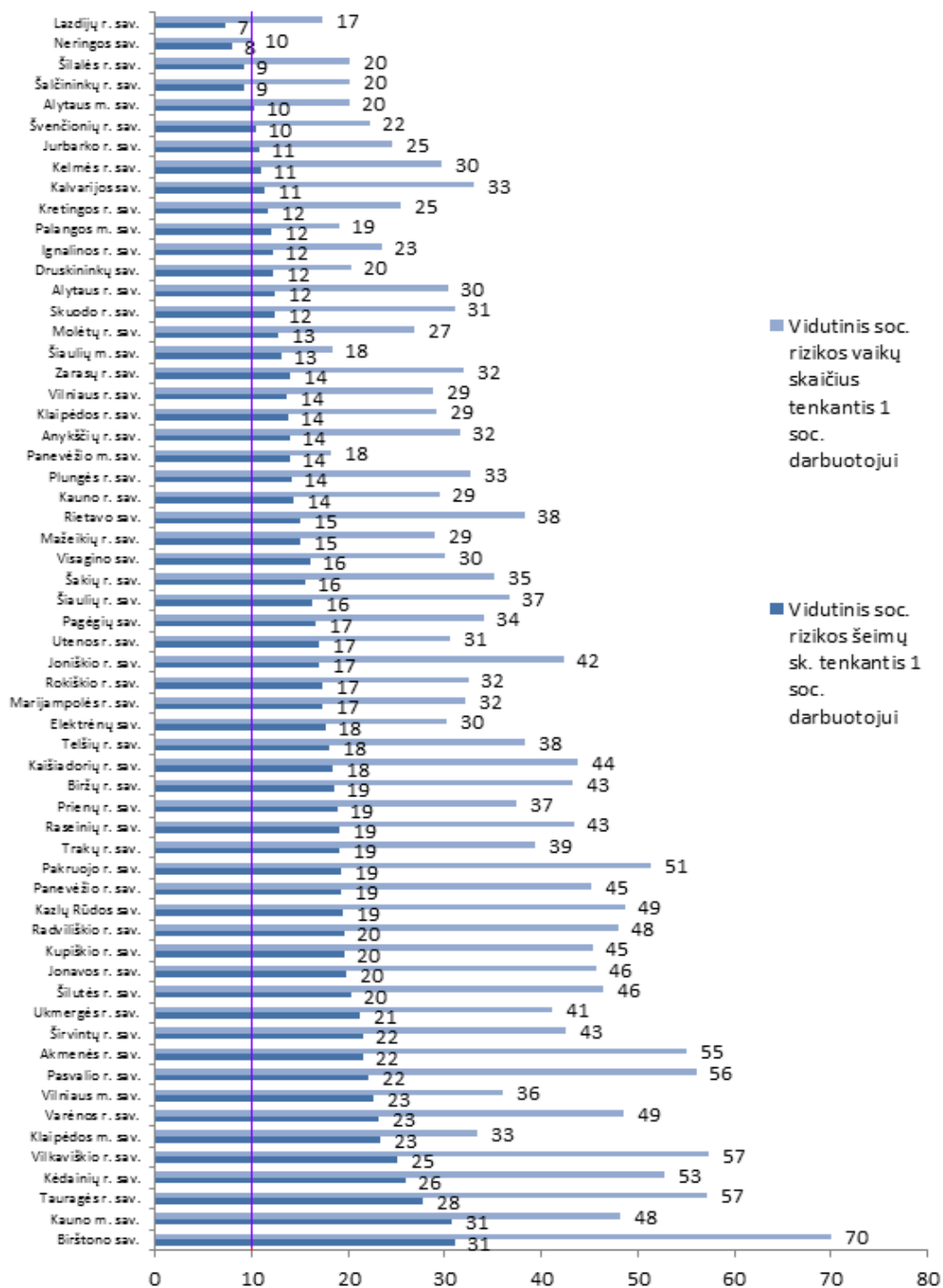
Valstybinio audito ataskaitos
 „Ar efektyviai organizuota vaiko
 teisių apsauga“
 6 priedas

**Duomenys apie vienam vaiko teisių apsaugos specialistui tenkanti
 savivaldybėje gyvenančių vaikų skaičių**

Valstybinio audito ataskaitos
„Ar efektyviai organizuota vaiko
teisių apsauga“
7 priedas

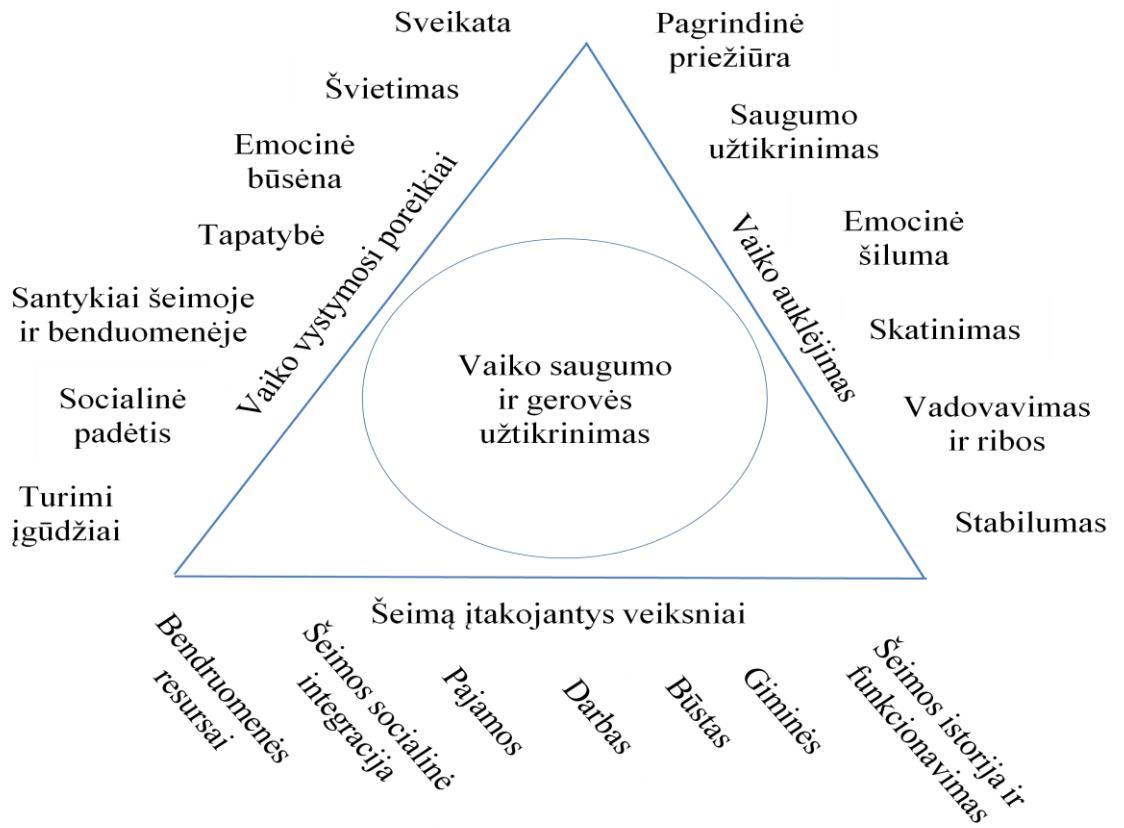
**Duomenys apie vienam socialiniam darbuotojui tenkantį socialinės rizikos
šeimų ir socialinės rizikos šeimose augančių vaikų skaičių**

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal SADM duomenis

„Ar efektyviai organizuota vaiko teisių apsauga“
8 priedas

Sritys, kurios vertinamos Jungtinėje Karalystėje, vertinant šeimos socialinių paslaugų poreikį

Duomenys apie savivaldybes, kuriose vykdytos prevencinės priemonės

Priemonės	Savivaldybių skaičius, kuriose jos vykdomos
Reidai į socialinės rizikos šeimas	26
Prevenciniai renginiai mokyklose, ugdymo įstaigose, bendruomenėje (VTAS specialistai skaito paskaitas vaikams, tėvams, visuomenei/susitikimai su nepilnamečiais ir pan.)	15
Bendros prevencinės priemonės su pataisos inspekcijos probacijos skyriumi	13
Teisinių žinių konkursai	10
Reidai po jaunimo būriavimosi vietas, labiausiai nepilnamečių lankomose vietose (VTAS darbo ir ne darbo metu), patikros reidai mokyklos nelankančių kontrolei užtikrinti	8
Priemonės Tarptautinei smurto prieš vaikus prevencijos dienai, įvairios akcijos „Savaitė be patyčių“, „Nepilnametis“ ir kt.	6
Birželio 1-osios renginiai, skirti Tarptautinei vaikų gynimo dienai	2
Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal apklausos duomenis	

Valstybinio audito ataskaitos
 „Ar efektyviai organizuota vaiko
 teisių apsauga“
 10 priedas

**Valstybinio audito ataskaitoje „Ar efektyviai organizuota vaiko teisių
 apsauga“ pateiktų rekomendacijų įgyvendinimo planas**

Rekomendacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (data)
1	2	3	4	5
1.	Siekiant sukurti prielaidas efektyvesniam darbo su socialinės rizikos šeima ir socialinės rizikos vaikais organizavimui, inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų:	-	-	-
1.1.	numatytas terminas, per kurį nuo pranešimo apie galimus vaiko teisių pažeidimus gavimo turi būti atliktas tyrimas ir priimtas sprendimas dėl šeimos įrašymo į socialinės rizikos šeimų apskaitą; numatyti kriterijai, pagal kuriuos galima diferencijuoti šias šeimas pagal problemų sudėtingumo lygį ir pobūdį; nustatyta socialinės rizikos vaikų apskaitos tvarka;	Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija	a) bus įgyvendinta b) numatomos įgyvendinimo priemonės: 1) parengtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas; 2) Parengtas socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 28 d. įsakymu Nr. A1-212 patvirtinto „Socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitos savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyboje (skyriuje) tvarkos aprašo“ pakeitimo projektas.	2013 m. gruodžio 31 d.
1.2.	reglamentuotas vaiko paėmimas ir nustatyti vienodi visoms savivaldybėms: grėsmės vaiko gyvybei, sveikatai ir saugumui vertinimo kriterijai, šeimos situacijos pablogėjimo / pagerėjimo vertinimo kriterijai, minimalus šeimos situacijos stebėjimo laikotarpis po vaiko paėmimo;	Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija	a) bus įgyvendinta b) bus parengtos metodinės rekomendacijos dėl vaiko paėmimo ir pagalbos vaikui ir jo tėvų šeimai teikimo (bus formuojama vienoda VTAS veiklos praktika).	2014 m. rugsėjo 1 d.
1.3.	nustatytas maksimalus skaičius socialinės rizikos šeimų, su kuriomis turi dirbti vienas socialinis darbuotojas;	Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija	a) bus įgyvendinta b) parengtas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 13 d. įsakymu Nr. A-193 patvirtintos Valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti skirtų lėšų apskaičiavimo metodikos pakeitimo projektas, numatantis maksimalų socialinės rizikos šeimų skaičių	2013 m. liepos 1 d.

Rekomendacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (data)
			tenkantį vienai socialinio darbuotojo pareigybei, finansuojamai iš valstybės biudžeto lėšų.	
1.4.	tobulinamas socialinių paslaugų poreikio vertinimas ir socialinio darbo su šeima planavimas – parengtos metodinės rekomendacijos, kad būtų galima išsamiai įvertinti šeimos situaciją ir planuoti darbo su šeima priemones; organizuoti mokymus socialinių darbuotojams ir VTAS darbuotojams.	Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija	a) bus įgyvendinta b) numatomos įgyvendinimo priemonės: 1) parengtos rekomendacijos socialiniams darbuotojams dėl šeimos situacijos vertinimo ir darbo su šeima planavimo; 2) socialinių darbuotojų, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis, VTAS darbuotojų kvalifikacijos kėlimas (mokymas vertinti šeimos situaciją, planuoti ir organizuoti socialinį darbą su šeimomis)	2013 m. gruodžio 31 d.
2.	Siekiant plėtoti socialinių paslaugų tinklą ir gerinti paslaugų prieinamumą savivaldybėje imtis priemonių, kad:			
2.1.	prioritetas būtų teikiamas projektams tų savivaldybių, kuriose yra didžiausias paslaugų šeimai (vaikui) trūkumas;	Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija	a) atmesta c) siūlytina šios rekomendacijos atsisakyti, kadangi socialinių paslaugų šeimai ir vaikui trūksta visose savivaldybėse. Statistikos duomenimis, vien tik socialinės rizikos šeimose auga daugiau kaip 21 tūkst. vaikų, o vaikų dienos centrų teikiamas paslaugas kiekvienais metais gauna apie 5 tūkst. vaikų. Be to, pareiškėjai konkursui projektus teikia ne iš visų savivaldybių teritorijų (nors turi tokią galimybę), todėl būtų sunku įgyvendinti siūlomą prioritetą.	
2.2	paslaugos pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos finansuojamus projektus būtų teikiamos VTAS nukreiptiems asmenims.	Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija	a) bus įgyvendinta b) projektų atrankos konkursų nuostatuose bus įtvirtintas reikalavimas, kad paslaugos turi būti teikiamos tik VTAS nukreiptiems asmenims	2013 m. balandžio 1 d.
3.	Imtis priemonių, kad telefonas 116111 būtų prieinamas 24 val. per parą 7 dienas per savaitę.	Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija	a) bus įgyvendinta b) bus sudaryta galimybė Vaikų linijos nedarbo metu informuoti skambinančiuosius apie galimybę pasiskambinti į kitus tuo metu veikiančius numerius, pvz. Jaunimo liniją.	2014 m. liepos 1d.
4.	Siekiant palengvinti teismų ir Vaiko teisių apsaugos skyrių darbą, inicijuoti Civilinio kodekso 3.184 str.	Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir	a) bus įgyvendinta b) bus parengtas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo įstatymo projektas	2013 m. gruodžio 31 d.

Rekomendacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (data)
	pakeitimus, kuriais būtų nustatyta, kad skyrius neteikia išvados dėl nagrinėjamo ginčo dėl tėvų valdžios apribojimo arba vaiko atskyrimo nuo tėvų tuo atveju, jeigu yra pateikęs teismui ieškinį.	darbo ministerija		
5.	Siekiant užtikrinti vaiko teises baudžiamojo proceso metu, parengti ir patvirtinti metodines rekomendacijas dėl vaiko teisių apsaugos specialistų dalyvavimo baudžiamajame procese.	Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija kartu su Generaline prokuratūra	a) bus įgyvendinta b) bus sudaryta tarpinstitucinė darbo grupė ir parengtos metodinės rekomendacijos dėl VTAS dalyvavimo baudžiamajame procese	2014 m. rugsėjo 30 d.
6.	Siekiant geresnio vaiko atstovavimo ir jo interesų užtikrinimo, vienodos praktikos savivaldybėse formavimo:			
6.1.	patikslinti metodines rekomendacijas dėl išvadų teikimo teismams – numatyti vaiko poreikių vertinimo kriterijus, rekomendacijas dėl išvados pateikimo momento suderinti su Civilinio proceso kodekso 252 str. 1 d. nuostata;	Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos	<p>Bus įgyvendinta rekomendacija parengti kriterijus, kuriais vaiko teisių apsaugos skyriai turėtų vertinti vaiko poreikius, teikdami išvadas teismui.</p> <p>Kadangi yra išleistas ne vienas metodinis leidinys, skirtas vertinti vaiko poreikius socialinės rizikos šeimoje, Tarnyba planuoja pasinaudoti minėtose metodikose numatytais kriterijais, pritaikant ir adaptuojant juos vaiko poreikiams įvertinti tais atvejais, kai reikia pateikti išvadą dėl ginčo dėl vaiko teismui.</p> <p>Atmesta rekomendacija tikslinti išvados pateikimo momentą. Tarnybanurodo, kad minimos metodinės rekomendacijos ir jų siūlymas dėl išvados pateikimo momento buvo parengtos, remiantis šiais argumentais:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) daugelis teismų vaiko teisių apsaugos skyrius (toliau – VTAS) įpareigoja išvadas pateikti parengiamajam teismo posėdžiui; 2) neretais atvejais, teismui sprendžiant ginčą dėl vaiko, teismo, netrukus po ieškinio priėmimo, prašoma taikyti laikinąsias apsaugos priemones. Tarnybos nuomone, teismui turint preliminarią VTAS išvadą ir joje esančią faktinę informaciją, lengviau išspręsti 	2013 m. III ketvirtis

Rekomendacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (data)
			<p>klausimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo;</p> <p>3) kaip yra nurodyta Lietuvos Aukščiausio Teismo teisėjų senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimo Nr. 35 24 punkte, „Tarnybos išvada turi būti pasirašyta jos vadovo“. Taigi, išvada turi būti rašytinės formos. Jei išvadą VTAS bus įpareigojamas pateikti po įrodymų ištyrimo, teismas visuomet turės atidėti teismo posėdį, kad VTAS galėtų parengti rašytinę išvadą. Taip užsivilkins visas teismo nagrinėjimo procesas;</p> <p>4) Nuomonės, jog VTAS išvada turėtų būti paruošta jau parengiamajam teismo posėdžiui, laikomasi ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolierės atliktame apibendrinime „Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių funkcijos civiliniame procese“. Būtent šiame apibendrinime tarnyba buvo įpareigota VTAS parengti rekomendacijas dėl išvadų teismo formos, kokybės bei teikimo momento.</p>	
6.2.	<p>inicijuoti periodinius teismo pirmininkų ir vaiko teisių apsaugos skyrių atstovų susitikimus (diskusijas), kuriuose būtų aptariamose šių skyrių įtraukimo į procesą, išvadų pateikimo ir kitos problemos, kylančios nagrinėjant bylas, susijusias su vaikais;</p>	<p>Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos</p>	<p>Bus įgyvendinta.</p> <p>Kartu su apygardų teismų pirmininkais bus organizuojami apylinkių teismų pirmininkų ir tų savivaldybių, kuriose veikia atitinkami apylinkių teismai, VTAS darbuotojų pasitarimai.</p> <p>Bus siekiama įtraukti apylinkių teismų teisėjus į pasitarimus, mokymus VTAS specialistams, nurodytus 6.4. punkte</p>	<p>2013 m. I-IV ketvirčiai</p> <p>2014 metais, esant poreikiui</p>
6.3.	<p>inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų vaiko teisių apsaugos skyriams nustatyta teisė gauti neatlygintinai valstybės registru duomenis teisės aktuose nustatytoms funkcijoms atlikti;</p>	<p>Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos</p>	<p>Bus įgyvendinta.</p> <p>Remiantis Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. spalio 20 d. nutarimu Nr. 1114 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. spalio 31 d. nutarimo Nr. 1325 redakcija). 8.1.15 punktu, Tarnyba pagal kompetenciją teikia Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pasiūlymus dėl teisės aktų vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo klausimais tobulinimo. Taigi, remiantis minėta nuostata,</p>	<p>2013 m. I ketvirtis</p>

Rekomendacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (data)
			Tarnyba siūlymą inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų vaiko teisių apsaugos skyriams nustatyta teisė gauti neatlygintinai valstybės registru duomenis teisės aktuose nustatytoms funkcijoms atlikti, pateiks Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai	
6.4.	organizuoti pasitarimus ar mokymus vaiko teisių apsaugos specialistams.	Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos	<p>Bus įgyvendinta.</p> <p>Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba 2013 m. kaip ir kasmet organizuos pasitarimus su savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriais, kurių metų bus aptarti šie klausimai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) 2012 m. vykdyta veikla ir iškilusios problemos bei jų sprendimas (3 pasitarimai po 20 VTAS); 2) vaiko poreikių vertinimas – teorija ir praktika (6 pasitarimai po 10 VTAS); 3) vaiko nuomonės išklausa ir įvertinimas (6 pasitarimai po 10 VTAS); 4) tarpinstitucinis bendradarbiavimas savivaldybėje, atvejo vadyba (10 pasitarimų 10 savivaldybių). <p>Mokymai bus organizuojami gavus finansavimą.</p> <p>Numatomi mokymai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) dėl tarptautinės teisės aktų taikymo ypatumų šeimos ginčiuose (Konvencijos dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje; Konvencijos dėl tarptautinių vaikų grobimo civilinių aspektų; 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 ir kt. taikymo ypatumai); 2) dėl vaiko teisių apsaugos skyriaus vaidmens ir funkcijų baudžiamajame procese; 3) dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normų taikymo. 	<p>2013 m. I ketvirtis</p> <p>2013 m. II-IV ketvirtis</p> <p>2013 m. II-IV ketvirtis</p> <p>Visus metus</p> <p>2013 m. I ketvirtis</p> <p>2013 m. II ketvirtis</p> <p>2013 m. IV ketvirtis</p>

Rekomendacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (data)
7.	Siekiant mažinti neigiamą baudžiamojo proceso poveikį vaikui ir geriau užtikrinti vaiko teises jo metu, tikslinga inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų:			
7.1.	aiškiai apibrėžta vaiko teisių apsaugos specialistų procesinė padėtis baudžiamajame procese;	Teisingumo ministerija		
7.2.	nustatytas privalomas vaiko teisių apsaugos specialisto, o nukentėjusiojo vaiko ar liudytojo apklausoje – ir psichologo dalyvavimas vaiko apklausoje, privaloma vaiko apklausos vieta.	Teisingumo ministerija		
8.	Inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų:			
8.1.	Biomedicininį tyrimų etikos įstatyme: panaikinta nuostata dėl vaiko teisių apsaugos skyrių sutikimų, nustatytas vaiko sutikimas dalyvauti biomedicininuose tyrimuose bei informacijos apie tyrimuose apie tyrimuose dalyvaujančius vaikus pateikimas vaiko teisių apsaugos skyriams; teisės aktuose numatyta išsamesnė vaiko nuomonės išklauso ir sutikimo procedūra;	Sveikatos apsaugos ministerija		
8.2.	nustatyta, kad sveikatos priežiūros įstaigos informaciją apie pacientą vaiko teisių apsaugos skyriams pateikia savo iniciatyva ir be paciento sutikimo visais galimais vaiko teisių pažeidimo atvejais.	Sveikatos apsaugos ministerija		
9.	Siekiant sukurti prielaidas veiksmingiau taikyti vaiko minimalios priežiūros priemones:			
9.1.	inicijuoti teisės aktų pakeitimus, kuriais būtų nustatytas ilgesnis priemonių – įpareigojimo būti namuose nustatytu laiku ir nesilankyti	Švietimo ir mokslo ministerija	Bus įgyvendinta. Sudaryta tarpinstitucinė darbo grupė siūlomai rekomendacijai išanalizuoti	2013 m.

Rekomendacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (data)
	neigiamą įtaką elgesiui darančiose vietose ar nebendrauti su žmonėmis, darančiais neigiamą įtaką – terminas;			
9.2.	parengti ir paskelbti rekomendacijas, kaip įgyvendinti vaiko minimalios priežiūros priemonę – įpareigojimą dirbti auklėjamojo pobūdžio darbus, jei vaikas sutinka.	Švietimo ir mokslo ministerija	Bus įgyvendinta. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro intraneto svetainėje bus talpinami gerosios praktikos pavyzdžiai	2013-2014 m.
10.	Siekiant biomedicininų tyrimų, kuriuose dalyvauja vaikai, efektyvesnės kontrolės, sudaryti biomedicininų tyrimų patikrinimų planą, nustatyti atrankos procedūras, kriterijus ir mastą, bei tyrimų centruose atlikti planinius patikrinimus.	Lietuvos bioetikos ir regioniniams biomedicininų tyrimų etikos komitetams	Bus įgyvendinta. Atsižvelgdami į rekomendaciją informuojame, kad pagal Biomedicininų tyrimų etinės priežiūros tvarkos aprašą, patvirtintą Lietuvos bioetikos komiteto direktoriaus 2012 m. spalio 29 d. įsakymu Nr. V-19 (Žin., 2012, Nr. 126-6355), Lietuvos bioetikos komitetas numato atlikti planinius biomedicininų tyrimų patikrinimus. Jame taip pat numatyta biomedicininų tyrimų atrankos procedūra ir kriterijai (aprašo II skyrius). Įgyvendinant rekomendaciją, numatoma: 1. Patvirtinti Lietuvos bioetikos komiteto 2013 m. atliekamų biomedicininų tyrimų planinių patikrinimų planą, kuriame būtų numatyta atlikti vieną biomedicininio (klinikinio vaistinio preparato) tyrimo, kuriame dalyvauja vaikai, planinį patikrinimą. 2. Papildyti Biomedicininų tyrimų etinės priežiūros tvarkos aprašą, patvirtintą Lietuvos bioetikos komiteto direktoriaus 2012 m. spalio 29 d. įsakymu Nr. V-19 (Žin., 2012, Nr. 126-6355) numatant, kad šis aprašas taikomas ir regioniniams biomedicininų tyrimų etikos komitetams. 3. Patvirtinti regioninių biomedicininų tyrimų etikos komitetų planinių patikrinimų planą.	2013-01-01 2013-05-01 2013-07-01

Atstovai ryšiams, atsakingi už Valstybės kontrolės informavimą apie rekomendacijų įgyvendinimą plane nustatytais terminais:

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos:

Vaikų ir jaunimo skyriaus vedėja Areta Miškinienė, tel. 2664225, el. p. areta.miskiniene@socmin.lt;

Rekomendacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (data)
<p>Socialinių paslaugų skyriaus vedėja Daiva Buivydaitė, tel. 2664262, el. p. daiva.buivydaite@socmin.lt. Generalinės prokuratūros Baudžiamojo persekiojimo departamento prokurorės: Dainora Miliūtė tel 266 2347, el.p. dainora.miliute@prokuraturos.lt; Jolita Urbelienė te. 266 2441, el.p. jolita.urbeliene@prokuraturos.lt. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos vyr. specialistė Miglė Buzytė, tel. (8 5) 243 1164; el. p. migle.buzyte@vaikoteises.lt Švietimo ir mokslo ministerijos vyriausioji specialistė Ligita Vaicekauskaitė, tel. 218 1256, el. p. ligita.vaicekauskaite@smm.lt Lietuvos bioetikos komiteto vyriausioji specialistė Vilma Lukaševičienė, tel. 243 0009, el. p.: lbek@sam.lt</p>				